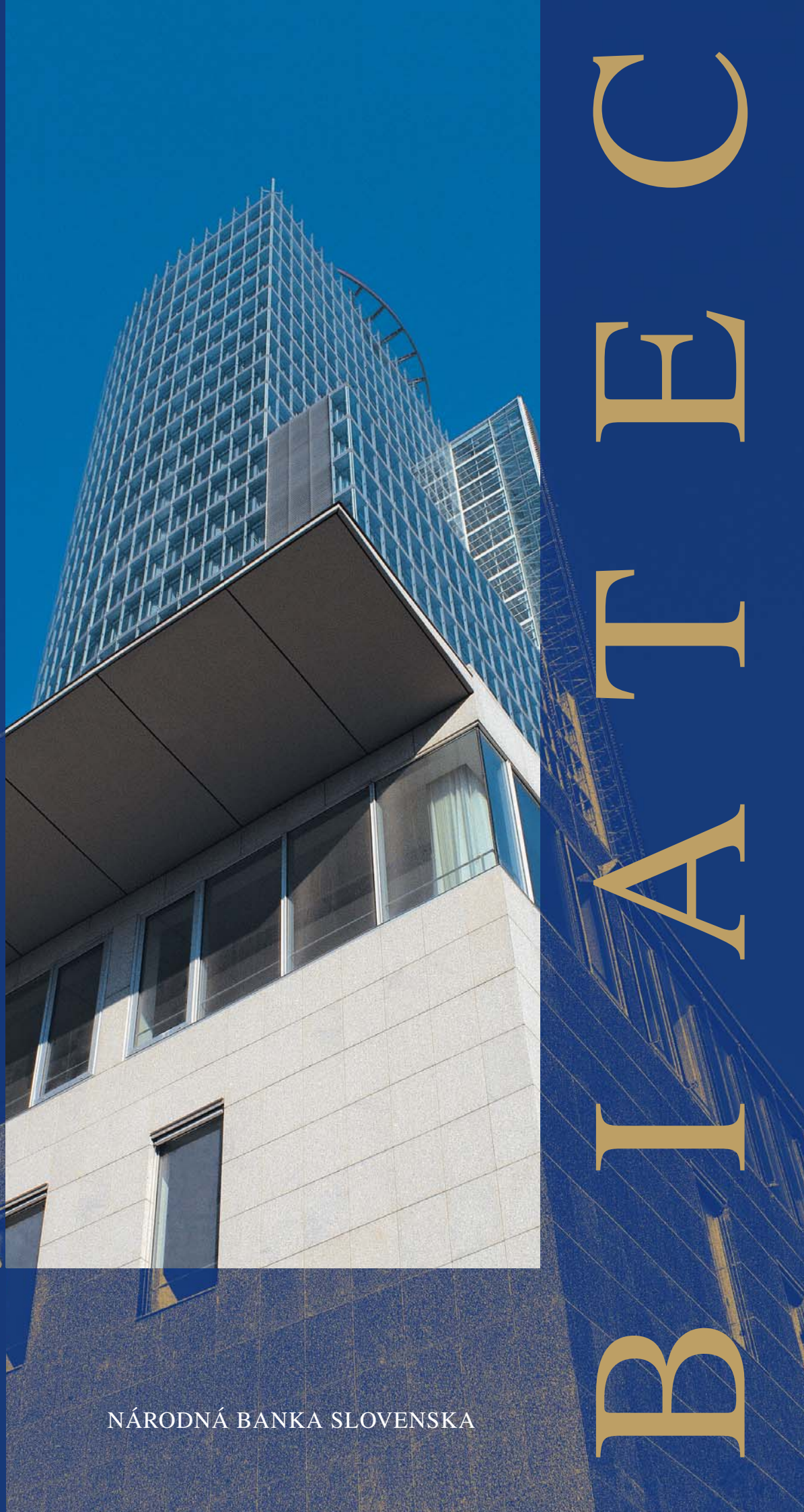

1

Január 2012
Ročník 20

ODBORNÝ
BANKOVÝ
ČASOPIS

C E A T I B

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA

NBS očami mladých

Daša Krňanová

študentka Fakulty masmédií Paneurópskej vysokej školy

Národná banka Slovenska v spolupráci s Fakultou masmédií Paneurópskej vysokej školy vyhlásili súťaž o najlepší scenár krátkeho vzdelávacieho filmu. Cieľom bolo vysvetliť poslanie a základné úlohy Národnej banky Slovenska študentom vo veku od 15 do 19 rokov. Výzva „mladí pre mladých“ bola jedným z aspektov, ktorý motivoval účastníkov zapojiť sa do súťaže a vytvoriť scenár pre vzdelávací film.

Táto súťaž ponúkla mnohým študentom príležitosť vyskúšať si svoje tvorivé schopnosti a nadobudnúť skúsenosti, či už pri písaní scenárov, alebo víťaznému tímu pri jeho realizácii. Motiváciou pre nás študentov bola aj možnosť výhry. Ako účastníčka súťaže si myslím, že to bol výborný nápad, ako spojiť školské a profesionálne prostredie. Naše práce na scenároch sa začali úvodným stretnutím v budove Národnej banky Slovenska, kde sme sa dozvedeli všetky potrebné informácie o jej poslaní a úlohách, ktoré mal vzdelávací film zahŕňať. Aj keď bola pre nás téma trochu náročnejšia, zaujala nás práve úloha pripraviť niečo pre mladých ľudí. Tiež nás inšpirovala možnosť vytvoriť niečo nové, užitočne využiť svoje nápady pre reálnu inštitúciu, ale aj získať nové poznatky, napr. o tom, ako sa píše technický scenár.

Osemčlenná porota posudzovala scenáre podľa nasledujúcich kritérií: zrozumiteľnosť vysvetlenia významu, poslania a úloh NBS, zaujímavosť a atraktívnosť podania témy pre cieľové publikum, a posudzovala aj kvalitu spracovania vizuálnej koncepcie. Porota zložená z odborníkov z Národnej banky Slovenska a Fakulty masmédií Paneurópskej vysokej školy (PEVŠ) udelila prvé miesto študentkám magisterského štúdia Fakulty masmédií, Kristíne Kijacovej a Kristíne Lévai. Porota sa rozhodla druhé miesto neudeliť. Na treťom mieste sa umiestnili študenti bakalárskeho štúdia

Fakulty masmédií, a to dvojice: Daša Krňanová a Viera Lacková, a tiež Aníta Čurneková a Juraj Pecko. Ocenenia scenárov boli spojené aj s finančnou odmenou 2000 € za prvé miesto a 500 € za miesto tretie.

Bola porota pri svojom rozhodovaní jednotná, alebo museli členovia pristúpiť ku kompromisom?

„Vítazný nápad – simulácia PC hry zaujal všetkých. Členovia poroty vyzdvihli atraktivitu formy spracovania pre mladých ľudí, ako aj ľahko pochopiteľný spôsob vysvetlenia informácií o Národnej banke Slovenska. Porota sa zhodla aj na ocenení zaujímavosti nápadov ďalších dvoch scenárov, ktoré sa súčasne umiestnili na treťom mieste. Porotcom sa páčila najmä kreativita mladých tvorcov a ich chuť popasovať sa s úlohou pútavo vysvetliť ekonomické informácie a súvislosti. Verím, že rovnako ako pri písaní scenára, aj pri realizácii študenti nadobudnú skúsenosti, ktoré budú prínosom pre ich profesionálnu prax,“ povedala členka poroty za Fakultu masmédií PEVŠ, PhDr. Zora Hudíková, PhD., vedúca Ústavu mediálnej tvorby.

Ceny víťazom odovzdali zástupkyne oboch inštitúcií – PhDr. Jana Kováčová za NBS a PhDr. Zora Hudíková, PhD., za Fakultu masmédií PEVŠ na slávnostnej imatrikulácii študentov prvého ročníka Fakulty masmédií PEVŠ 15. novembra 2011. Práve v ten deň sa začali točiť aj prvé klapky vzdelávacieho filmu.

Stvárniť zadanú tému – ekonomickú problematiku – jednoduchým a vťahujúcim spôsobom bola veľmi ťažká úloha. O tom, že sa jej študenti, ktorí sa zapojili do súťaže, zhostili veľmi dobre, svedčí aj zrealizovaný víťazný scenár.

VÍTAZNÝ SCENÁR

Námetom víťazného filmu o Národnej banke Slovenska sa stala simulácia PC hry. Odštartuje ju moment, keď mladý chlapec nájde päťtisícurovú bankovku, ktorá je pre neho „bránou“ do počítačovej hry. Počas zdolávania jednotlivých

Nakrúcanie filmu v budove NBS.

(Pokračovanie na 3. str. obálky)

NBS očami mladých

(Pokračovanie z 2. str. obálky)

úrovní hry zisťuje, aké funkcie a úlohy má Národná banka Slovenska na finančnom trhu a čím sa ako centrálna banka odlišuje od komerčných bánk. Mladého chlapca naviguje neznámy hlas, ktorý mu postupne vysvetlí, čo je to emisia, inflácia, finančný trh, úrokové sadzby či eurozóna. Keď prejde všetkými úrovňami, stretne pána, ktorého hlas ho sprevádzal jeho potulkami virtuálnym svetom. Výsledkom hry je, že mladík sa dozvie, že Národná banka Slovenska robí oveľa viac než len zámenu bankoviek.

Čo ťa motivovalo prihlásiť sa do súťaže?

„Motivovala ma moja súťaživosť a to, že to bola pre nás veľká výzva vzhľadom na náročnosť zadania. Malým percentom ma motivovala, samozrejme, aj finančná odmena,“ povedala Kristína Lévai, jedna z autoriek víťazného scenára.

Obohatila ťa súťaž niečím? Ako ju hodnotíš?

Naučila som sa veľa vecí o Národnej banke Slovenska, naučila som sa pracovať v tíme a získala som obrovské množstvo skúseností, ktoré, verím, že v budúcnosti využijem. Hodnotím ju pozitívne, podľa mňa to bol dobrý nápad, aby film pre mladých točili mladí a som rada, že práve naša škola mala možnosť sa na tejto súťaži zúčastniť,“ dodala.

Študentky Fakulty masmédií PEVŠ nakrúcali víťazný film so školskou technikou pod vedením pedagógov. Pri snímaní v priestoroch NBS im „asistoval“ Ing. Ivan Jurko, skúsený pracovník filmovej produkcie, v súčasnosti pracovník tlačového a edičného oddelenia NBS. Na správnosť vysvetľovania odbornej terminológie dohliadal Mgr. Martin Šuster, riaditeľ odboru výskumu NBS. Dokončovacie práce sa realizovali v Mediálnom centre Fakulty masmédií PEVŠ. Hotový film študentky ešte pred Vianocami odovzdali zástupcom Národnej banky Slovenska.

„Film budeme využívať na vzdelávanie študentov, budeme ho tiež prezentovať širokej verejnosti najmä počas Dní otvorených dverí a počas prednášok pre študentov stredných škôl,“ skonštatovala PhDr. Jana Kováčová, vedúca tlačového a edičného oddelenia NBS.

Súťaž bola určite prospešná pre Národnú banku Slovenska aj pre Fakultu masmédií PEVŠ. Osobne považujem za úspech, že sme v nej získali tretie miesto. Myslím si, že víťazný film je pre mladých ako stvorený a prvé miesto si zaslúžil. Dúfam, že v budúcnosti sa podobných projektov objaví čo najviac, pretože je to pre nás študentov vždy príležitosť niečo sa naučiť a dokázať.

Foto: Kristína Lévai

Prvé klapky podľa víťazného scenára.

Mladík sa v budove NBS stretol s pánom, ktorého hlas ho počas hry navigoval.

Zo slávnostného odovzdávania cien: autorky víťazného scenára Kristína Kijacová a Kristína Lévai.

BIATEC
Odborný bankový časopis
Január 2012

Vydavateľ:
Národná banka Slovenska

Redakčná rada:
doc. Ing. Jozef Makúch, PhD. (predseda)
Ing. Viliam Ostrožlík, MBA (podpredseda)
Mgr. Júlia Čillíková
Ing. Juraj Jánošík
Ing. Renáta Konečná
PhDr. Jana Kováčová
Mgr. Martin Šuster, PhD.

Redakcia:
Ing. Alica Polónyiová
tel.: 02/5787 2153
alica.polonyiova@nbs.sk

Adresa redakcie:
NBS, redakcia BIATEC
Imricha Karvaša 1, 813 25 Bratislava
fax: 02/5787 1128
Objednávky na inzerciu prijíma redakcia:
tel.: 02/5787 2150, e-mail: biatec@nbs.sk

Počet vydaní: 10-krát do roka
Cena výtlačku pre predplatiteľov: 2 €
Ročné predplatné: 20 €
Poštovné hradí predplatiteľ.

**Objednávky na predplatné v SR
a do zahraničia, reklamácie, distribúcia:**
VERSUS, a. s., Expedičné stredisko,
Pribinova 21, 819 46 Bratislava
tel.: 02/5728 0368, fax: 02/5728 0148
e-mail: expedicia@versusprint.sk
Termín odovzdania rukopisov: 18. 1. 2012
Dátum vydania: 30. 1. 2012
Evidenčné číslo: EV 2817/08
ISSN 1335 – 0900

Grafický návrh: Bedrich Schreiber
Typo & lito: AEPRESS, s.r.o.
Tlač: DOLIS, s.r.o.

Časopis je dostupný v elektronickej
forme na internetovej stránke
Národnej banky Slovenska:
<http://www.nbs.sk>

Niektoré príspevky sú publikované v inom
ako slovenskom jazyku. Anotácie príspevkov
v anglickom jazyku sú uvedené na poslednej
strane časopisu.

Všetky práva sú vyhradené. Akékoľvek
reprodukcie tohto časopisu alebo jeho časti
a iné publikovanie vrátane jeho elektronickej
formy nie sú povolené bez predchádzajúceho
písomného súhlasu vydavateľa.

O B S A H

MAKROEKONOMICKÉ OTÁZKY

Finančná pozícia nefinančných podnikov 2
(Anna Strachotová)

FINANČNÉ VZDELÁVANIE

Quo vadis finančné vzdelávanie? 10
(Peter Szovics)
Finančná gramotnosť a finančné vzdelávanie
v oblasti poisťovníctva 14
(Erika Pastoráková)

INFORMÁCIE

Ponuka podujatí Inštitútu bankového vzdelávania NBS, n. o.,
na február 2012. 13

BANKOVÝ DOHĽAD

Aktuálne otázky bankového dohľadu v Európe. 17
(Alain Buzelay, Žaneta Lacová)

FINANČNÉ VÝKAZNÍCTVO

Úloha účtovných opravných položiek a kapitálovej rezervy na krytie
strát v prípade významného poklesu ekonomického cyklu 20
(Ing. Mária Pročková)

POSTREHY – PODNETY

Fiscal Sustainability – Selected Questions 23
(Tomáš Cár)

NUMIZMATIKA

Nálezy keltských mincí zo severného Slovenska 28
(Marián Soják)

PAMÄTNÉ A ZBERATEĽSKÉ MINCE

Pamätná dvojeurová minca k 10. výročiu zavedenia hotovostnej
eurovej meny 31
(Ing. Dagmar Flaché)

ENGLISH SUMMARY 32

Finančná pozícia nefinančných podnikov

Anna Strachotová¹
Národná banka Slovenska

V tomto príspevku zhodnotíme finančnú pozíciu a finančnú štruktúru slovenských podnikov. Zameriame sa najmä na likviditu, ktorá sa viaže na schopnosť podnikov plniť svoje záväzky, ako aj na zadlženosť a finančnú páku, keďže nadmerný rast akumulovaného dlhu môže signalizovať veriteľom zvyšovanie rizika nesplácania. Budeme sledovať najmä vývoj od roku 2005 a zmeny, ktoré nastali v pozícii podnikov v súvislosti s recesiou, na základe údajov štvrtročných finančných účtov.²

¹ Prezentované názory sú názormi autora a nevyjadrujú oficiálne stanovisko Národnej banky Slovenska.
² Princípy zostavovania štvrtročných finančných účtov a definície položiek účtov sú uvedené v [4].

Obmedzenie možností financovania počas recesie podniky kompenzovali zintenzívnením finančných vzťahov navzájom a zhoršením platobnej disciplíny. Podiel financovania domácimi finančnými inštitúciami sa v absolútnych objemoch mierne znížil, relatívny význam domáceho finančného sektora však výraznejšie neklesol. V prvom polroku 2011, po opätovnom raste ekonomiky, nastal nárast relatívneho podielu bánk, podiel ostatných finančných inštitúcií na celkovom financovaní podnikového sektora ale mierne klesol.

Štruktúra bilancií inštitucionálnych sektorov ekonomiky – domácností, nefinančných korporácií, finančných korporácií a sektora verejnej správy – je významná pre finančnú stabilitu krajiny, jednak z hľadiska transmisie menovej politiky a tiež preto, aby dosahovaný rast bol udržateľný. Keďže bilancie sektorov sú navzájom prepojené, riziká, ktoré vznikajú v ktoromkoľvek z inštitucionálnych sektorov sa môžu prenášať do ostatných sektorov, často so závažnými dôsledkami.

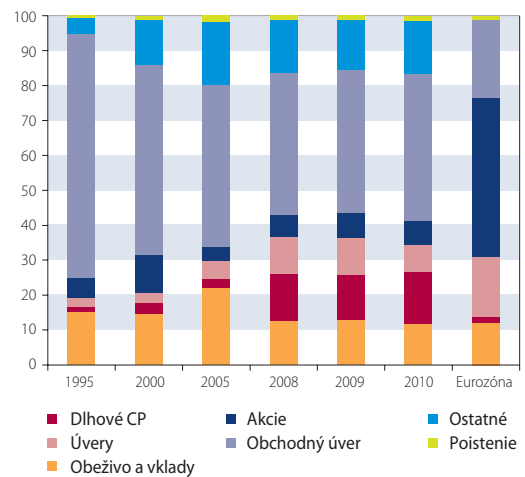
1. CHARAKTERISTIKA SEKTORA PODNIKOV

Podniky v SR pred rokom 2001 fungovali v neštandardných podmienkach, neporovnateľných so situáciou vo vyspelých ekonomikách, preto aj ich finančnú situáciu v tomto období možno považovať za neštandardnú. Zmeny v štruktúre finančných aktív podnikov v uplynulých 15 rokoch ilustruje graf 1. V štruktúre aktív sa zvyšoval najmä význam dlhových cenných papierov. Podiel akcií na finančných aktívach je oproti eurozóne stále výrazne nižší. Vysoké zastúpenie obchodných úverov na strane aktív (ale aj pasív) naznačuje silné finančné prepojenia medzi podnikmi navzájom. Likvidita podnikov (vo forme hotovosti a vkladov) klesala k úrovni krajín eurozóne (okolo 12 % aktív). Rástol podiel alternatívnych likvidných aktív, ako sú krátkodobé úvery a krátkodobé cenné papiere (graf 3).

Dominujúci podiel obchodných úverov na pasívach poklesol, aj keď v porovnaní s priemerom eurozóne ostáva naďalej vysoký. Zvyšovalo sa financovanie formou emisie akcií a ostatných podielov, rástli pritom prevažne nekótované akcie,

vzhľadom na absentujúci funkčný domáci kapitálový trh pre podnikové akcie a dlhopisy. Na významne postupne získavali deriváty.

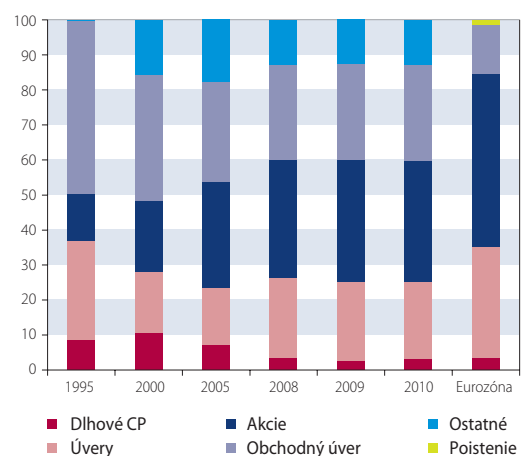
Graf 1 Štruktúra aktív (v %)

Zdroj: Eurostat.

Poznámka: Údaje za eurozónu sú z roku 2009.

Graf 2 Štruktúra financovania (v %)

Zdroj: Eurostat.

Poznámka: Údaje za eurozónu sú z roku 2009.

Väzby medzi finančnými aktívami a pasívami

Objem a štruktúra držby finančných aktív podnikov je motivovaná potrebou držať určitý objem likvidity – krátkodobých finančných aktív, s ohľadom na splatnosť záväzkov firiem (finančných kontraktov) a ich menovú štruktúru. Likvidné aktíva predstavujú aj určitú rezervu na absorbovanie neočakávaných zmien vývoja transakcií.

Držba likvidity súvisí tiež s finančnými ohraničeniami, ktoré nútia najmä firmy s horšou dostupnosťou externého financovania (ako sú napr. malé podniky) z dôvodov obozretnosti držať viac likvidných aktív. Všeobecne vyššia úroveň likvidity znamená, že podniky majú lepšie podmienky na plnenie svojich krátkodobých záväzkov a implementovanie investičných stratégií. V tomto smere sa likviditná pozícia slovenského podnikového sektora od roku 2001 zlepšovala (graf 3). V období zvýšenej neistoty rastie aj špekulatívna motivácia, pričom firmy zvažujú substitúciu medzi finančnými investíciami a alokáciou prostriedkov do reálnych investícií.

Finančná páka

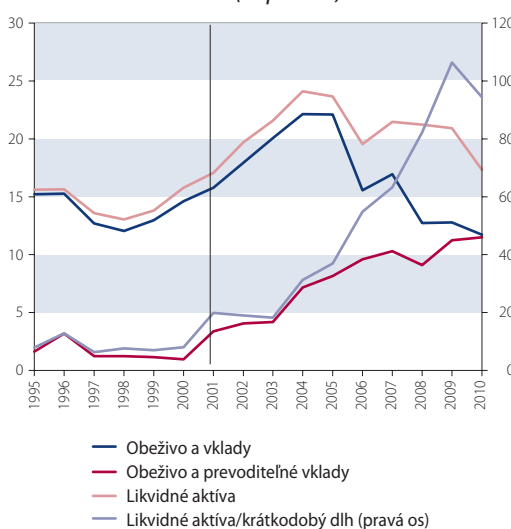
Štruktúru financovania odráža pomer zadlženosti (cudzích zdrojov) voči vlastnému imaniu (pomer D/E). Pomer D/E sa používa ako meradlo finančnej páky, hovorí o rozsahu, v ktorom sú aktivity podniku financované inými ako vlastnými zdrojmi. Preferencia dlhového financovania pred vlastným imaním (akcie a ostatné podiely) v SR sa prejavuje relatívne vysokým, aj keď klesajúcim pomerom D/E v porovnaní s priemerom krajín eurozóny³. Po roku 2005, keď sa zvýšila dynamika rastu úverov, dlh opätovne získaval na význame (graf 4).

Vysoká úroveň finančnej páky je potenciálnym zdrojom rizík pre podniky, ktorým pri vysokom zadlžení rastú náklady spojené s financovaním z externých zdrojov, keďže veritelia si vyššiu rizikovosť investície do podniku zohľadňujú v nákladoch financovania. Vysoká finančná páka podnikov zvyšuje aj citlivosť firiem voči makroekonomickým šokom, môže obmedzovať ich schopnosť splácať svoje záväzky a negatívne ovplyvňovať investičné rozhodnutia. Zvýšenie pomeru D/E v čase recesie čiastočne vyplýva aj z toho, že akcie sú ocenené trhovými cenami, ktoré v čase nestability (poklesu na finančných trhoch) klesajú. Vo väčšine ekonomík eurozóny boli roky 2007 a 2008 spojené s výrazným negatívnym precenením akcií (Eurostat, 2010). Na Slovensku bol vplyv na akcie podnikov – na agregátnej úrovni – pomerne nízky (v pomere k HDP), čo zrejme súvisí s prevahou nekótovaných akcií v štruktúre majetkových cenných papierov.

Udržateľnosť pozície

Vysoký podiel krátkodobého dlhu naznačuje, že firmy sú viac vystavené riziku insolvenčnej a riziku refinancovania v prípade, ak by vo vývoji úrokových sadzieb nastal šok. Problém nastáva, ak nemajú k dispozícii potrebné množstvo krátkodobých aktív na krytie úrokových splátok. V SR reštrukturalizácia bankového a podnikového sek-

Graf 3 Likvidné aktíva (% podiel)

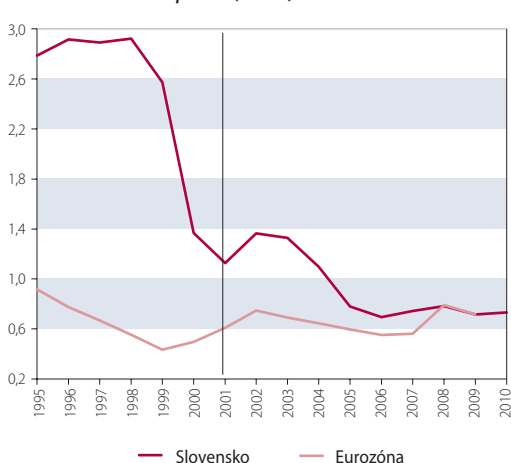

Zdroj: ŠÚ SR.

Poznámka: Likvidné aktíva zahŕňajú obeživo, vklady, krátkodobé úvery a krátkodobé dlhové CP.

3 Typické krajiny s bankovým systémom, ako napr. Rakúsko a Nemecko, mali pred finančnou krízou pomer D/E nad úrovňou 1,1. V krajinách s dominantným financovaním prostredníctvom trhu, ako napr. Belgicko a Holandsko, sa D/E pohybovalo na úrovni 0,6.

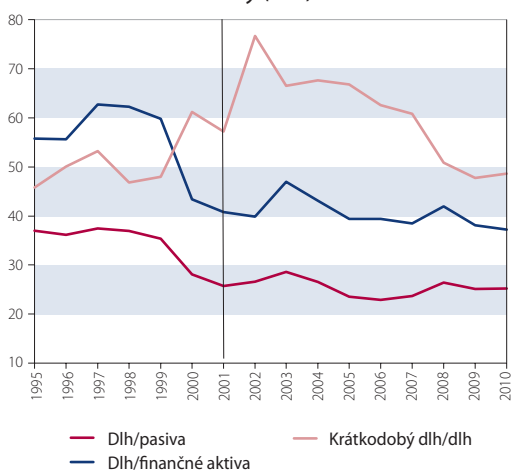
Graf 4 Finančná páka (koef.)

Zdroj: Eurostat.

Poznámka: Finančná páka = dlh/majetkové CP.

Graf 5 Dlhové indikátory (v %)

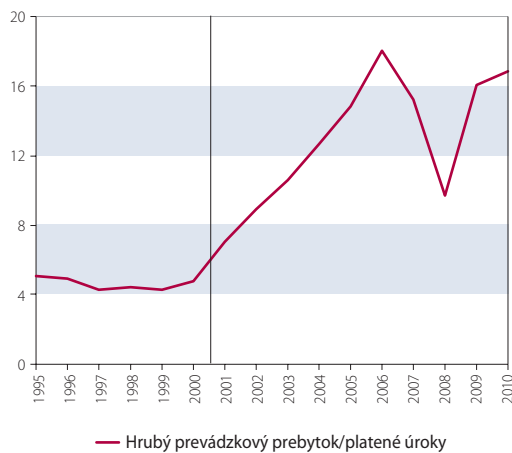

Zdroj: Eurostat.

Poznámka: V údajoch za dlh nie sú zahrnuté obchodné úvery.

Graf 6 Úrokové krytie (koef.)

Zdroj: Eurostat.

tora znamenala nižšiu dostupnosť dlhodobých zdrojov, čo sa prejavilo nárastom podielu krátkodobého dlhu na financovaní (graf 5). V nasledujúcich rokoch sa štruktúra dlhu z hľadiska dĺžky splatnosti postupne zlepšovala.

Indikátor dlh/finančné aktíva meria, aká časť finančných aktív je financovaná prostredníctvom dlhu. Rast tohto indikátora naznačuje rastúce riziko pre firmy, ak by veritelia žiadali napríklad predčasné splatenie dlhu. V SR bol dlh v pomere k aktívam nižší ako 100 %, čiže objem dlhu nepresahoval výšku finančných aktív. V medzinárodnom porovnaní je to pomerne nízka úroveň, pre krajiny OECD sa pohybuje väčšinou od 150 do 170 %.

O udržateľnosti aktuálnej úrovne dlhu hovorí indikátor úrokového krytia (graf 6). Vývoj úrokového krytia, definovaného ako pomer zisku pred zdanením a úrokmi k úrokovým výdavkom, naznačuje, že po reštrukturalizácii v roku 2001 podniky vytvárali dostatočné príjmy na splácanie. Dynamickejší rast úverovania od roku 2006 znamenal dočasné zhoršenie tohto indikátora, ktoré bolo skorigované.

2. TRENDY VÝVOJA FINANČNÝCH AKTÍV A PASÍV NA ZÁKLADE ŠTVŔŤROČNÝCH FINANČNÝCH ÚČTOV

V tejto časti na základe makrofinančných indikátorov likvidity a zadlženosti, konštruovaných zo štvŕťročných finančných účtov, budeme sledovať krátkodobé správanie sektora nefinančných podnikov, jeho reakciu na vývoj ekonomiky na agregátnej úrovni a možné riziká, ktoré v tomto období vznikali.

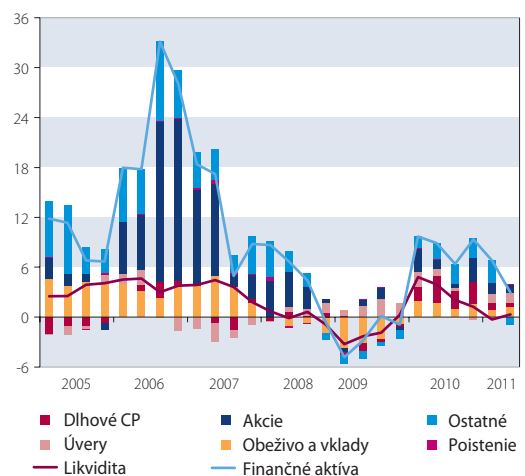
Od roku 2005 finančné aktíva podnikov dynamicky rástli. Dominantný bol príspevok rastu majetkových cenných papierov a rast pohľadávok v rámci ostatných záväzkov (graf 7). Rástli tiež likvidné aktíva – obeživo a vklady, ako aj širšie definované likvidné aktíva vrátane krátkodobých úverov a krátkodobých dlhových cenných papierov. V roku 2008 a začiatkom roku 2009 bol vývoj likvidných aktív čiastočne ovplyvnený zavedením eura, keď podniky uskutočňovali presuny medzi držbou obeživa a vkladmi.

Výrazný pokles likvidity v roku 2009 zrejme súvisel s výpadkom tržieb podnikov vzhľadom na spomaľovanie ekonomickej aktivity v SR. Tržby hlavných odvetvových skupín klesali už v posledných mesiacoch roku 2008. Najvýraznejší medziročný prepád tržieb podnikov nastal začiatkom roku 2009, keď sa blížil k 25 % (Lalinský, 2009).

Od roku 2008 zároveň rástol objem poskytnutých úverov – medzi podnikmi navzájom aj voči zahraničiu (tabuľka 2). Tento vývoj by bolo možné vysvetliť tým, že podniky, ktoré mali likvidné prostriedky, poskytovali úvery svojim obchodným partnerom/subdodávateľom, ktorí boli v horšej finančnej pozícii. V roku 2010 sa obnovil rast všetkých zložiek finančných aktív, pričom dlhodobé aktíva rástli výraznejšie než likvidné.

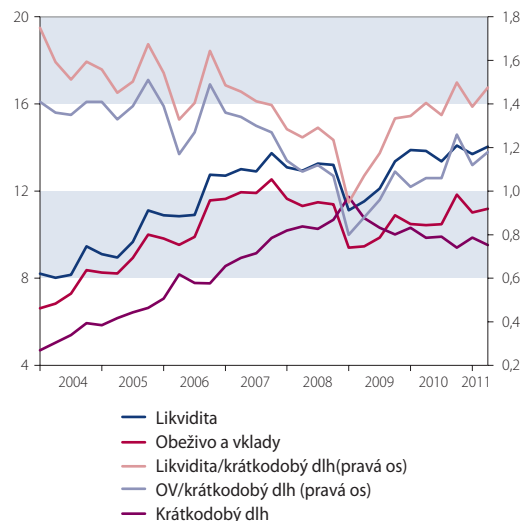
Graf 8 ilustruje vývoj likviditnej pozície podnikov. Táto je meraná dvoma indikátormi. Užšia likvidita je definovaná ako obeživo a vklady v pome-

Graf 7 Príspevky k rastu aktív (v p. b.)

Zdroj: Eurostat.

Graf 8 Dlh a likvidita (v mil. EUR)

Zdroj: Eurostat.

Poznámka: Likvidita = obeživo a vklady + krátkodobé dlhové CP a úvery.

re ku krátkodobému dlhu. Širší indikátor likvidity zahŕňa aj krátkodobé úvery a krátkodobé dlhové cenné papiere. S výnimkou recesie v roku 2009 podniky držali taký objem krátkodobých finančných aktív, ktorý postačoval na krytie krátkodobého dlhu (poměr likvidita/krátkodobý dlh presahoval hodnotu 1).

Vývoj pasív

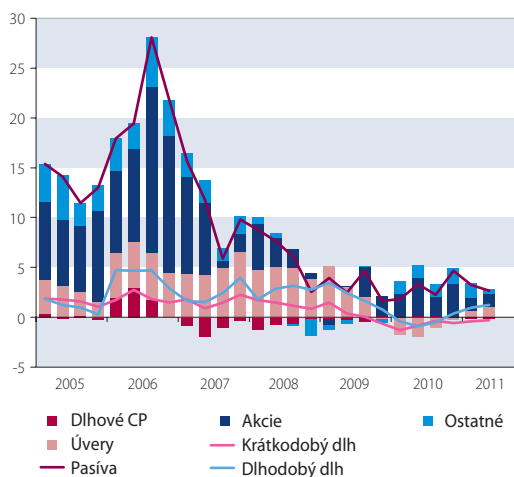
V reakcii na recesiu podniky zmenili správanie, aby sa prispôbili zhoršenému ekonomickému prostrediu. Prírastok financovania z externých zdrojov kulminoval v roku 2006, potom sa postupne znižoval (graf 9).

Čo sa týka jednotlivých kategórií nástrojov financovania podnikov, od roku 2008 sa zaznamenalo vyššie financovanie majetkovými cennými papiermi pri súčasnom poklese financovania dlhovými nástrojmi (graf 10). Pokles sa zaznamenal aj pri financovaní úvermi (najmä z finančné-

ho sektora) a zvýšenie pri financovaní dlhovými cennými papiermi. Určitú vyrovnávaciu úlohu zohrávali ostatné záväzky. Výpadok vo financovaní úvermi čiastočne nahrádzal obchodný úver (a preddavky), ale rástla najmä kategória ostatné záväzky. Tá má charakter oneskorených platieb, rast tejto položky naznačuje zhoršenie platobnej disciplíny podnikov v období recesie.

Obmedzovanie, resp. pokles úverov od väčšiny veriteľov (graf 11) znamenal, že ostatné formy financovania slúžili ako náhrada úverového financovania. Všeobecne sa predpokladá, že menšie firmy majú procyklickejší vývoj financovania ako väčšie firmy. V čase recesie majú vyššiu tendenciu využívať obchodné úvery (ku ktorým majú jednoduchší prístup ako k úverovému financovaniu od bánk). Využívajú ho ako rezervu (*buffer*), ktorá znižuje negatívne vplyvy finančného obmedzenia a tak „vyhladzuje“ cyklický vplyv reálnej a finančnej aktivity v čase recesie.

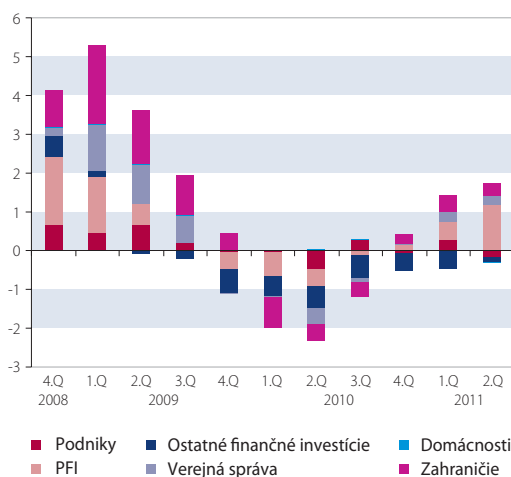
Graf 9 Príspevky k rastu pasív (v p. b.)

Zdroj: Eurostat.

Poznámka: Dlhodobý dlh zahŕňa dlhové CP, úvery a ostatné záväzky.

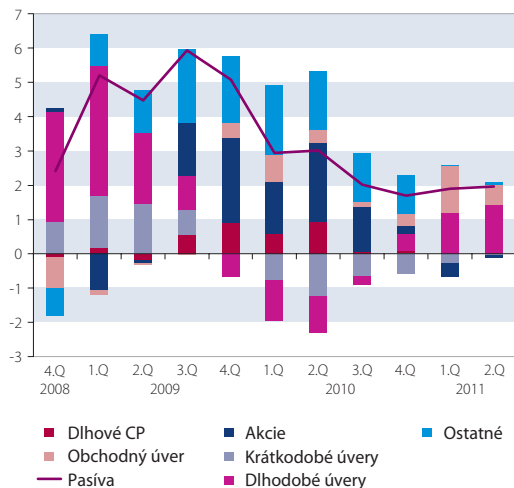
Graf 11 Úvery – podľa sektorov (v mil. EUR)

Zdroj: NBS.

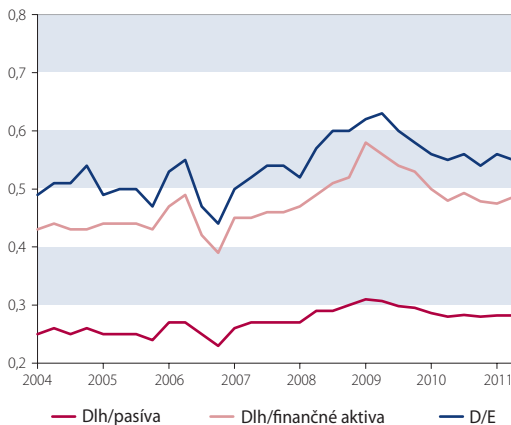
Poznámka: Transakcie sú kumulované za 4 štvrtroky. PFI – peňažné finančné inštitúcie.

Graf 10 Financovanie podnikov (v mil. EUR)

Zdroj: Eurostat.

Graf 12 Finančná páka (koef.)

Zdroj: Eurostat.

4 Analýza ECB (2011) za obdobie 1990 – 2010 uvádza korelácie medzi úvermi korporátnemu sektoru a HDP na úrovni 0,7 s oneskorením troch štvrtínok.

Vývoj zadlženosti v pomere k vlastnému imaniu (pomer D/E) bol podmienený tým, ako podniky redukovali rast dlhov a zároveň zvyšovali emisiu akcií. V roku 2006 výrazná emisija akcií prispievala k zníženiu pomeru D/E. Dynamický nárast dlhového financovania sa premietol do nárastu indikátora a pokles úverov znamenal znižovanie pomeru D/E od roku 2009.

Zmena v podiele financovania medzi dlhom a majetkovými cennými papiermi prebiehala najmä vo veľkých a zahraničím vlastnených podnikoch. Na tento vývoj mali zrejme vplyv dopytové aj ponukové faktory – nižšia ponuka bánk aj nižší dopyt podnikov po úveroch. V prípade malých a stredných podnikov bol problémom hlavne prístup k úverovým zdrojom, keď podiel neúspešných žiadostí o úvery v roku 2010 bol vyšší než v roku 2007 (Eurostat, 2010).

Indikátor dlh/finančné aktíva meria, aká časť finančných aktív je financovaná prostredníctvom dlhu. Rast tohto indikátora naznačuje rastúce riziko pre firmy, ak by veritelia žiadali napríklad predčasné splatenie dlhu. V SR bol pomer dlhu k finančným aktívam aj v období recesie nižší ako 1, čiže dlh nepresiahol výšku finančných aktív.

Vzťah medzi zmenou štruktúry finančných aktív a pasív a reálnou ekonomikou

Interakcie medzi finančnou štruktúrou – finančnými tokmi a bilančnými indikátormi na jednej strane a cyklickým vývojom reálnej ekonomiky – a ich intenzitu možno zhodnotiť pomocou historických korelácií. Pri hodnotení vzťahu medzi finančnými aktívami a pasívami podnikov a reálnou ekonomikou treba mať na zreteli skutočnosť,

že rozhodnutia firiem o realizácii investičných zámerov vstupujú do vývoja makroveličín, ako je HDP, a na druhej strane makroprostredie ovplyvňuje finančné výsledky podnikov.

V tabuľke 1 sú uvedené maximálne zistené korelácie medziročných zmien vybraných finančných nástrojov, indikátorov likvidity a finančnej páky s makroekonomickými premennými. Ako premenné charakterizujúce hospodársky cyklus sme zvolili medziročné zmeny HDP a príspevky tvorby hrubého fixného kapitálu a exportu ku zmene HDP.

Najvyššiu mieru korelácie vykázal vzťah medzi zmenou úverov (oneskorenou o tri štvrtiny) a HDP. Úvery podnikom v SR vykazujú podobný procyklický vývoj ako v krajinách eurozóny (ECB, 2011)⁴.

Vysoké korelácie vykázala aj zmena ostatných záväzkov (s predstihom jedného štvrtínka), najmä s príspevkom exportu k rastu HDP. V rámci ostatných záväzkov s vývojom exportu úzko súvisia najmä obchodné úvery voči zahraničiu, podobne na strane aktív sú ostatné pohľadávky voči zahraničiu naviazané na vývoj importu (NBS, 2010). Predstih pred vývojom hospodárskeho cyklu zrejme súvisí s tým, že obchodné úvery majú vzťah k novým objednávkam a ich vývoj má charakter predstihového indikátora.

Výrazné korelácie s vývojom reálnej ekonomiky vykázal tiež dlh/finančné aktíva, likvidita/krátkodobý dlh, dlh/pasíva a pomer D/E. V prípade dlhových cenných papierov ale väzba na vývoj reálnej ekonomiky chýba. Vzhľadom na pomerne krátke analyzované obdobie bude potrebné odsledovať stabilitu zistených korelácií na budúcom vývoji.

Tabuľka 1 Korelácie vybraných finančných nástrojov a indikátorov (korelačné koeficienty)

	HDP	Príspevok THFK	Príspevok exportu
Δ (Úvery)	0,89	0,86	0,80
D (Krátkodobé úvery)	0,82	0,82	0,80
D (Dlhodobé úvery)	0,86	0,81	0,73
Δ (Dlh)	0,79	0,86	0,69
Δ (Ostatné záväzky)	0,76	0,76	0,81
Δ (Aktíva likvidné)	0,74	0,69	0,81
Δ (Aktíva)	0,72	0,62	0,81
Δ (Pasíva)	0,59	0,59	0,59
Δ (Majetkové CP)	0,51	0,56	0,68
Kótované akcie	0,24	0,15	0,01
Nekótované akcie	0,51	0,56	0,68
Δ (Deriváty)	0,39	0,47	0,17
Δ (Dlhové CP)	0,02	0,23	0,25
Dlh/aktíva	-0,82	-0,81	-0,85
Likvidita/dlh	0,74	0,77	0,75
Likvidita/krátkodobý dlh	0,72	0,79	0,75
Pasíva/finančné aktíva	-0,73	-0,50	-0,77
Dlh/pasíva	-0,72	-0,80	-0,75
D/E	-0,71	-0,78	-0,77

Zdroj: Vlastné výpočty.

Poznámka: THFK – tvorba hrubého fixného kapitálu.

Tabuľka 2 Podiely sektorov na financovaní dlhovými nástrojmi (v %)

	4Q 2006	4Q 2008	4Q 2009	4Q 2010	1. polrok 2011
Finančné inštitúcie	51,7	56,1	60,3	55,7	57,2
PFI	51,3	46,5	48,8	47,4	48,9
Ostatné finančné inštitúcie	0,3	9,5	11,5	8,3	8,2
Nefinančné podniky	2,0	5,6	3,5	4,5	3,8
Zahraničie	41,3	34,1	32,4	35,9	34,2
Verejná správa	4,8	3,8	3,4	3,4	4,4

Zdroj: NBS – Štvrťročné finančné účty.

Poznámka: Dlhové nástroje zahŕňajú dlhové CP a úvery.

Vplyv precenení

Zmeny objemu aktív a pasív podnikov boli okrem finančných transakcií ovplyvnené aj zmenou cien niektorých trhových nástrojov (ktoré sú vo štvrťročných účtoch ohodnotené trhovými cenami). V súvislosti s krízou nastal aj určitý pokles trhovej hodnoty aktív – najmä akcií. Vplyvom precenenia finančných nástrojov nefinančných podnikov došlo k určitým záporným preceneniam. V porovnaní s krajinami EÚ, ktoré sa financujú v oveľa vyššej miere z trhu, však bol dopad záporných precenení podstatne nižší (Eurostat, 2010).

V menšej miere došlo k znižovaniu miery zadlženosti, tzv. deleveragingu (graf 12), keď podniky redukovali predchádzajúce vysoké úrovne dlhu naakumulované v období boomu. V porovnaní s vyspelými ekonomikami je však miera deleveragingu v SR pomerne nízka. Mierne sa ale zmenila štruktúra veriteľov, ako ilustruje tabuľka 2.

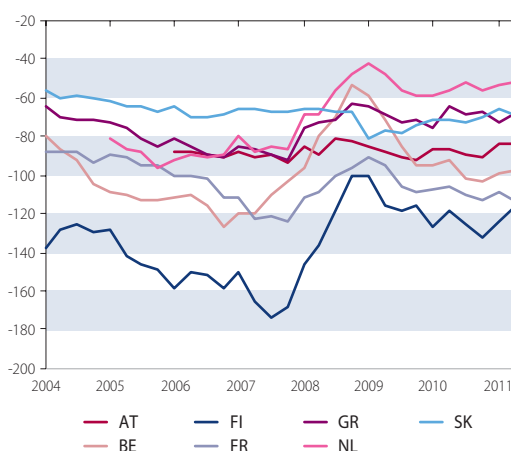
Zníženie financovania podnikov domácim finančným sektorom (proces disintermediácie) sa prejavilo v obmedzenej miere. Došlo k poklesu využívania zdrojov od ostatných finančných inštitúcií, v prípade financovania peňažnými finančnými inštitúciami sa však pohyby, ku ktorým došlo v rokoch 2009 a 2010, skorigovali v prvom polroku 2011 pri obnovení financovania dlhovými nástrojmi. Intenzívnejšie financovanie medzi podnikmi navzájom, evidentné od konca roku 2008, sa v prvom polroku 2011 zmiernilo (tabuľka 3).

Vývoj bilancie podnikov v kontexte trendov v krajinách eurozóny

Podnikový sektor v SR mal v porovnaní s krajinami eurozóny pred krízou čisté finančné aktíva v pomere k HDP na pomerne vysokej úrovni.⁵ Reakcia bilancii podnikového sektora na krízu bola v iných ekonomikách výraznejšia. Popri skupine krajín (graf 13), ktoré výrazne znižovali objem pasív voči finančným aktívam (Holandsko, Grécko, Belgicko, Fínsko), existovala aj druhá skupina (tvorilo ju hlavne Estónsko, Portugalsko a Španielsko), v ktorej sa pozícia podnikového sektora zhoršovala alebo konsolidovala menej výrazne (graf 14).

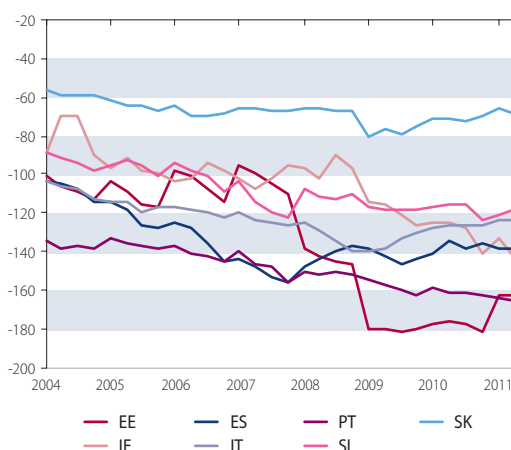
V kontexte vývoja v krajinách eurozóny tak pohyby v bilancii sektora nefinančných podnikov boli pomerne obmedzené. Slovensko nemožno priradiť ku krajinám, kde prebiehal výrazný proces deleveragingu.

Graf 13 Čisté finančné aktíva (v % HDP)

Zdroj: Eurostat.

Graf 14 Čisté finančné aktíva (v % HDP)

Zdroj: Eurostat.

ZÁVERY

Nefinančné podniky v SR neboli po roku 2005 na agregátnej úrovni vystavené kriticky významným bilančným rizikám. Podnikový sektor nebol ani v čase recesie – v porovnaní s ostatnými krajinami eurozóny – nadmerne zadlžený. Menová štruktúra dlhových záväzkov vzhľadom na členstvo v eurozóne nebola na agregátnej úrovni riziková⁶ (aj keď rizikom môže byť práve úzka

⁵ Nefinančné podniky pracujú prevažne s cudzími zdrojmi, preto sú väčšinou v pozícii čistého dlžníka.

⁶ Samozrejme, na úrovni individuálnych podnikov môže byť situácia odlišná.

Tabuľka 3 Podiely sektorov na financovaní podnikov (v %)

	2006	2008	2009	2010	2011
PFI					
Pasíva	12,2	13,8	14,9	13,5	14,0
Cenné papiere okrem akcií	27,5	14,4	52,6	24,2	32,6
Úvery	52,7	48,2	48,7	48,1	49,3
Pasíva	0,3	3,0	3,7	2,5	2,5
Cenné papiere okrem akcií	5,7	3,2	7,9	7,2	10,8
Úvery	0,0	9,9	11,6	8,3	8,2
Nefinančné podniky					
Pasíva	35,5	34,1	33,9	33,3	32,9
Cenné papiere okrem akcií	3,2	49,5	9,6	11,5	15,6
Úvery	2,0	3,3	3,4	4,3	3,6
Akcie a ostatné podiely	37,8	37,1	39,1	35,2	35,5
Ostatné záväzky	64,3	67,6	66,0	67,9	65,7
Obchodný úver a preddavky	61,5	70,6	69,0	69,1	68,1
Ostatné	72,6	55,5	53,2	63,0	56,6
Zahranície					
Pasíva	40,0	37,6	36,2	39,5	38,9
Cenné papiere okrem akcií	50,8	19,4	22,8	34,2	7,8
Úvery	40,7	34,9	32,6	36,0	34,7
Akcie a ostatné podiely	45,0	45,6	43,9	47,6	47,6
Ostatné záväzky	27,2	22,5	23,6	23,7	24,3
Obchodný úver a preddavky	36,5	28,0	29,1	29,6	30,7
Verejná správa					
Pasíva	10,6	10,0	9,5	9,9	10,4
Cenné papiere okrem akcií	12,4	13,5	7,0	22,7	32,9
Úvery	4,3	3,3	3,3	2,9	3,9
Akcie a ostatné podiely	16,8	16,7	16,5	16,6	16,5
Ostatné záväzky	2,1	1,8	1,8	1,7	3,5
Ostatné	8,2	9,1	9,6	8,3	16,8
Domácnosti a NISD					
Pasíva	1,4	1,6	1,7	1,4	1,4
Ostatné záväzky	5,2	6,9	7,3	5,7	5,5
Ostatné	15,7	31,1	32,2	24,8	22,9

Zdroj: NBS.

Poznámka: Podiely sektorov na celkovom objeme financovania v rámci jednotlivých finančných nástrojov a ich podkategórií.

orientácia na eurozónu, bez širšej diverzifikácie, vzhľadom na zhoršovanie suverénnej pozície krajín eurozóny).

Vysoký podiel financovania ostatnými záväzkami zrejme predstavoval „nárazník“, ktorý podniky využívali na zníženie negatívneho dopadu obmedzenejšieho financovania počas recesie. Podniky tým kompenzovali cyklickosť vývoja reálnej a finančnej aktivity. V období zvýšenej neistoty a nižšej stability ekonomického prostredia sa firmy vo vyššej miere správali ako finanční sprostredkovatelia medzi sebou.

Vzhľadom na informačnú asymetriu (medzi veriteľmi a dlžníkmi) zostáva otvorená otázka, či kooperujúce podniky nemajú o sebe lepšie informácie ako v prípade, keď medzi nich vstupujú finanční sprostredkovatelia. Podniky môžu byť tiež

schopné v prípade zlyhania dlžníka lepšie využiť kolaterál ako banky.

Proces deleveragingu v SR bol v medzinárodnom kontexte pomerne nízky. Pohyby v bilančiách slovenského podnikového sektora boli nižšie aj vzhľadom na nižšie efekty ocenení a ostatných zmien objemu.

Podiel financovania domácimi bankami, resp. domácimi finančnými sprostredkovateľmi, sa v absolútnych objemoch mierne znížil. Relatívny význam domáceho finančného sektora však výraznejšie neklesol. V prvom polroku 2011, po opätovnom raste ekonomiky, došlo k nárastu relatívneho podielu bánk, podiel ostatných finančných inštitúcií na celkovom financovaní podnikového sektora ale mierne klesol. Zmeny v rozsahu financovania podnikov ostatnými sektormi mohli byť podmienené

Tabuľka 4 Podiely sektorov na finančných aktívach podnikov (v %)

	2006	2008	2009	2010	2011
PFI					
Aktíva	21,4	20,8	19,1	18,2	17,2
Obeživo a vklady	97,8	97,0	95,4	96,3	98,9
Cenné papiere okrem akcií	10,6	9,2	5,2	1,7	1,4
Finančné deriváty	84,0	42,6	58,2	28,1	28,2
Ostatní finanční sprostredkovatelia					
Aktíva	0,00	0,01	0,01	0,01	0,01
Nefinančné podniky					
Aktíva	59,4	59,4	59,3	57,4	56,3
Cenné papiere okrem akcií	2,5	3,6	30,3	2,8	2,5
Úvery	19,4	45,2	36,7	43,8	28,3
Akcie a ostatné podiely	95,3	93,3	90,0	88,0	86,6
Ostatné pohľadávky	68,3	64,2	66,6	67,4	67,0
Zahraníči					
Aktíva	13,2	13,7	16,5	17,0	18,6
Obeživo a vklady	1,6	2,0	4,0	3,1	0,6
Cenné papiere okrem akcií	24,9	23,2	22,0	10,6	20,5
Finančné deriváty	16,0	57,4	41,8	71,9	71,8
Úvery	48,5	47,2	59,4	53,8	71,0
Akcie a ostatné podiely	4,5	6,3	9,4	11,8	13,1
Ostatné pohľadávky	24,1	23,0	24,6	25,8	24,0
Verejná správa					
Aktíva	4,0	3,3	3,1	5,7	5,7
Cenné papiere okrem akcií	62,0	63,9	42,6	84,8	75,6
Úvery	31,5	6,7	3,2	1,6	0,0
Akcie a ostatné podiely	2,7	2,3	2,8	2,8	4,1
Ostatné pohľadávky	3,2	2,0	4,5	3,4	6,3

Zdroj: NBS.

Poznámka: Podiely sektorov na celkovom objeme jednotlivých finančných nástrojov a ich podkategórií.

vplyvom substitúcie v časoch horšej dostupnosti financovania. Chýbajú informácie, do akej miery bola táto substitúcia dobrovoľná či vynútená.

Z hľadiska finančnej stability ekonomiky je dôležité, či sa budú zintenzívňovať finančné vzťahy medzi podnikmi (alebo zahraničím), čo by mohlo znamenať zmenu distribúcie úverového rizika v ekonomike. Ak by boli najväčší veritelia podnikového sektora z prostredia mimo bankového systému, informovanosť o úverových rizikách by bola zrejme nižšia. Ďalším potenciálnym problémom spojeným s poklesom financovania prostrední-

ctvom bankového sektora by bolo zníženie transmisie menových impulzov do úrokových sadzieb komerčných bánk.

Pre pomerne krehkú finančnú pozíciu podnikov bude kľúčovou stabilita prostredia v blízkej budúcnosti. Pokiaľ budú podniky nútené financovať sa vo väčšej miere z vlastných zdrojov, mohlo by to znamenať zníženie investičnej aktivity, ktorá je na Slovensku dôležitým motorom rastu. Pri nízkej spotrebe domácností a reštrikcii vo verejnom sektore by to znamenalo ďalšie zhoršenie vyhládok rastu.

Použitá literatúra:

1. ECB Monthly Bulletin, January 2011
2. Eurostat newsrelease 144/2011 Small and medium-sized enterprises: The proportion of unsuccessful loan applications by SMEs has risen with economic crisis.
3. Non-financial corporations in the opening phase of the financial crisis, Statistics in focus 34/2010, Eurostat
4. Lalinský T.: Konkurencieschopnosť podnikov po zavedení eura na Slovensku. Krátka analýza, NBS 3/2010.
5. Štvrtročné finančné účty v SR. Metodika a využitie. NBS 2010.

Quo vadis finančné vzdelávanie?

Peter Szovics

Inštitút bankového vzdelávania NBS, n. o.

Finančné vzdelávanie prispieva k ochrane práv spotrebiteľa na trhu finančných produktov a služieb, ktorý sa neustále rozširuje, pričom rastie zložitosť a komplexnosť ponúkaného portfólia nástrojov finančných inštitúcií. Bez základných finančných znalostí a zručností nie je možné robiť kvalifikované rozhodnutia, ktoré majú vplyv na osobný aj rodinný rozpočet. Príspevok sa zameriava na meranie finančnej gramotnosti obyvateľov na Slovensku a vo svete, analyzuje súčasný stav a ponúka odporúčania do budúcnosti. Cieľom týchto odporúčaní je zvýšiť index finančnej gramotnosti prostredníctvom cieľeného zvyšovania vedomostí, zručností a kompetencií obyvateľstva.

POTREBA FINANČNÉHO VZDELÁVANIA

Finančné vzdelávanie sa stáva nevyhnutnosťou pre lepšie uplatnenie v súčasnom svete, v ktorom schopnosť riešiť svoju finančnú situáciu racionálne znamená jednoznačnú výhodu. Dôkladnejšia informovanosť prispieje k ochrane práv spotrebiteľa na trhu finančných produktov a služieb, ktorý sa neustále rozširuje. Rastie zložitosť a komplexnosť ponúkaného portfólia nástrojov finančných inštitúcií. Tradičný postoj k úsporám a zadlžovaniu sa mení, zvyšuje sa spotreba a následné zadlžovanie jednotlivcov. Zadlžovanie domácností krátkodobými a dlhodobými úvermi komerčných bánk má narastajúcu tendenciu. V prípade dlhodobých úverov bola v druhom štvrtroku 2011 ich hodnota približne 15 mld. EUR (graf 1). V skutočnosti sú tieto čísla vyššie, pretože graf 1 neobsahuje lízing a splátkové predaje, iba vývoj úverov domácnostiam. Otázkou zostáva, do akej miery budú obyvatelia schopní splácať tieto úvery v budúcnosti. Bez základných finančných znalostí a zručností nie je možné robiť kvalifikované rozhodnutia, ktoré majú vplyv na osobný aj rodinný rozpočet, často s dopadom na ďalšie generácie. Pre laikov je náročný výber finančného produktu, a preto sa čas-

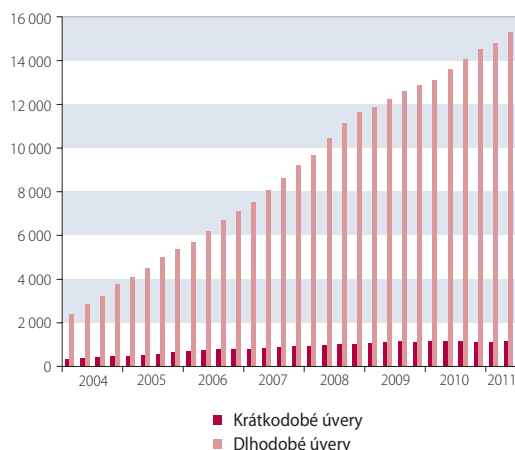
to stávajú obeťami nekalých praktík obchodníkov na finančnom trhu.

MERANIE FINANČNEJ GRAMOTNOSTI

Cieľom by mala byť identifikácia úrovne finančných vedomostí a zručností spotrebiteľov. V tejto súvislosti je potrebné stanoviť indikátor, ktorý by slúžil ako benchmark na porovnanie toho, čo by spotrebiteľa mali vedieť. Väčšina vzdelávacích programov a dotazníkov testuje štyri aspekty:

- ako hospodáriť s peniazmi – dokázať existovať z rozpočtu jednotlivca (napríklad zapisovanie príjmov a výdavkov),
- plánovanie finančných príjmov a výdavkov – vedieť sa vyrovnáť s neočakávanými javmi v budúcnosti (napríklad neočakávaný pokles príjmu, neočakávaný výdavok a očakávané výdavky),
- vhodný výber – mať základné informácie o finančných produktoch a vedieť si za daných okolností vybrať správne (napríklad monitorovanie produktov a výber vhodného produktu),
- získať pomoc – vedieť, na koho sa možno obrátiť (sledovanie zmien a využívanie služieb finančných sprostredkovateľov a poradcov).

Graf 1 Krátkodobé a dlhodobé úvery poskytnuté domácnostiam (v mil. EUR)

Zdroj: NBS.

METÓDY MERANIA FINANČNEJ GRAMOTNOSTI

Na vyhodnotenie vedomostí a zručností jednotlivcov sa používajú nasledujúce metódy:

- spočítanie bodov za každú správnu odpoveď a vyjadrenie výsledku v percentách na stupnici od 0 (najnižšia finančná gramotnosť) do 100 (najvyššia finančná gramotnosť),
- metóda založená na regresnej analýze, pričom sa predvída pravdepodobnosť, že napríklad jednotlivec dokáže vyžiť zo svojho rozpočtu,
- faktorová analýza správania sa spotrebiteľov.

PRÍSTUPY POUŽÍVANÉ NA MERANIE ÚČINNOSTI FINANČNÝCH PROGRAMOV

Je pomerne náročné merať dosah vzdelávacích programov, pretože väčšinou chýba jasne definovaný cieľ a ukazovatele úspešnosti. Najviac hodnotení sa zameriava na meranie schopnosti sporiť. Najlepšie výsledky sa však prejavujú v schopnosti

manažovania peňazí a plánovania. V literatúre sa uvádza, že finančné vzdelávanie na školách je hodnotné a výsledky sú dlhodobé, a preto je náročné ich meranie. Najviac sa osvedčuje zlepšenie sebadôvery v dospelosti vplyvom raného finančného vzdelávania. Semináre na pracovisku zlepšujú pravdepodobnosť vytvárania úspor na dôchodok. Spôsob odovzdávania vedomostí formou prednášky alebo workshopu závisí od kvality a vhodnosti vzdelávacích materiálov a sebadôvery učiteľa alebo trénera.

INICIATÍVY MERANIA FINANČNEJ GRAMOTNOSTI VO SVETE

Už tento rok budeme mať možnosť poznať úroveň finančnej gramotnosti mladých ľudí na Slovensku a porovnať ju s ostatnými krajinami. V roku 2012 totiž OECD uskutoční v rámci štúdie PISA meranie a hodnotenie finančnej gramotnosti mladých ľudí v 18 krajinách. Bude to vôbec prvá veľká medzinárodná štúdia porovnávajúca finančnú gramotnosť mladých ľudí z hľadiska teórie celoživotného vzdelávania a požiadaviek trhu práce. Skúsenosť z predchádzajúcich meraní naznačuje, že ani v tejto oblasti nevynikneme. Nie je to však len problém Slovenska, početné medzinárodné prieskumy preukázali, že medzi spotrebiteľmi je úroveň vedomostí o finančných záležitostiach a základoch ekonómie vo všeobecnosti nízka. Program PISA, ale aj iné prieskumy merajú vedomosti a zručnosti obyvateľstva s cieľom získať informácie o stave ich finančnej gramotnosti. Medzinárodné štúdie o finančnej gramotnosti odpovedajú na otázku, ako sú obyvatelia pripravení na globálny rozvoj finančných trhov, ktorý so sebou prináša nové finančné nástroje. Do štúdie merania finančnej gramotnosti sú zahrnuté témy ako peniaze a transakcie, plánovanie a riadenie finančných tokov, riziká a výnosy, funkcie finančných inštitúcií a iné. Predmetom testovania finančnej gramotnosti by malo byť nielen testovanie vedomostí a zručností, ale aj poznanie kľúčových kompetencií v praktickom kontexte situácií zo života (výber najvhodnejšieho termínovaného vkladu, výber najvýhodnejšieho úveru, rozlíšenie kreditných a debetných kariet, úročenie vkladov a iné).

Európska komisia má niekoľko aktivít v oblasti finančného vzdelávania a môže zohrávať podporujúcu úlohu. V rámci DG MARKT sa vytvorila pracovná skupina, ktorá pripravila správu o finančnom vzdelávaní COM2007(808). Prínosom správy je stanovenie základných zásad poskytovania kvalitných programov finančného vzdelávania. Na základe prehľadu programov finančného vzdelávania, ktoré už v EÚ prebiehajú, sa Komisia domnieva, že je užitočné vymedziť zásady, ktoré by mohli pomôcť orgánom verejnej správy, poskytovateľom finančných služieb, organizáciám spotrebiteľov, zamestnávateľom a iným spoluúčastníkom pri zavádzaní a vykonávaní finančných vzdelávacích programov. V týchto zásadách sa zohľadňuje rôznorodosť koncepcií a metód, ktoré sú dostupné na vypracovanie úspešnej stratégie finančného vzdelávania. Praktickým príkladom je zriadenie

webovej domény Dolceta, v ktorej sa jeden zo vzdelávacích modulov venuje finančným službám a je k dispozícii vo všetkých jazykoch Únie. Ďalšou iniciatívou je Európsky zápisník venovaný žiakom druhého stupňa, ktorý formou brožúrky podáva žiakom základné informácie o fungovaní finančných produktov.

Svetová banka pripravuje sadu nástrojov hodnotenia programov finančnej gramotnosti. Očakáva sa, že projekt bude ukončený v roku 2012 a výsledky budú diseminované v roku 2013.

PRIESKUMY USKUTOČNENÉ NA SLOVENSKU

Slovenská banková asociácia (SBA) uskutočnila v spolupráci s agentúrou MVK prieskum „Finančná gramotnosť slovenského spotrebiteľa“ na vzorke 1107 respondentov v roku 2007. Cieľom prieskumu bolo zistiť:

- úroveň finančnej gramotnosti,
- názor na súčasnú úroveň informovanosti o finančných produktoch,
- názor na problematiku finančného vzdelávania.

Otázky v dotazníku by sme mohli rozdeliť na problémy týkajúce sa investovania a z toho vyplývajúcich možných rizík, podielových fondov, úverov, vkladov, vkladových kariet a inflácie. Hlavné výsledky prieskumu možno zhrnúť do nasledujúcich bodov:

- viac ako polovica opýtaných si nevedela vybrať najvýhodnejší termínovaný vklad,
- až 84 % si nevedelo vybrať výhodnejší úver z dvoch ponúk, pretože z prieskumu vyplynulo, že nie je bežné porovnávať navzájom ponuky bánk pred rozhodnutím sa pre niektorý z produktov bánk,
- len 19 % opýtaných rozumelo pojmu RPMN; toto zistenie sa týkalo aj tých respondentov, ktorí už mali od banky hypotekárny úver (z nich až 65 % nerozumie tomuto pojmu),
- veľká skupina nevedela rozlíšiť kreditné a debetné bankové karty (43,5 % nerozumelo, ako funguje debetná karta a 15,9 % ako funguje kreditná karta),
- veľkej skupine respondentov spôsobovalo problémy úročenie vkladov na obdobie viac ako jedného roka.

Na posúdenie úrovne finančnej vzdelanosti sa vytvoril index finančnej gramotnosti (index FG), ktorý meria schopnosť klientov vykonávať efektívne rozhodnutia v oblasti riadenia a spravovania osobných financií na základe dostupných informácií. Hodnotu indexu FG ovplyvňujú najmä vzdelanie a výška príjmu (priamoúmerne), o čosi menej vek (veková kategória 26 až 45 rokov – index FG = 0,60, veková kategória 66 až 75 rokov – index FG 0,44) a aj zamestnanie. Uvedený prehľad však naznačuje, že vzhľadom na malé rozpätie hodnôt indexu v jednotlivých sociodemografických kategóriách nemá uvedený vplyv zásadný charakter. Nameraný index FG dosiahol nižšie ako očakávané hodnoty, gramotnosť Slovákov sa označila ako priemerná. Dosiahnutá úroveň však bola podľa SBA nedostačujúca.

Prieskum dal aj odpoveď na otázku problematiky finančného vzdelávania. Vyplývajú z neho nasledujúce výzvy:

- potreba zvyšovania finančnej gramotnosti formou finančného vzdelávania obyvateľstva (viac ako 70% respondentov),
- zavedenie finančného vzdelávania do škôl (úprava učebných osnov),
- potreba podchytenia ochoty a kladného postoja k finančnému vzdelávaniu vyplývajúca z uvedenia si potreby respondentov v súvislosti s neustálym rozširovaním ponuky finančných produktov,
- rozvoju finančnej gramotnosti a tvorbe programov finančného vzdelávania pre všetky cieľové skupiny obyvateľstva sa má predovšetkým venovať štát a finančné inštitúcie (myslí si sedem z desiatich účastníkov prieskumu), mimovládny sektor (myslia si traja z desiatich opýtaných).

Cieľom prieskumu „Fungovanie jednotlivcov a rodín vo sfére peňazí“, ktorý realizovalo Centrum sociálnych výskumov pri INFOSTATE v roku 2010, bolo okrem bližšej identifikácie správania spotrebiteľa pri hospodárení s osobnými a rodinnými financiami zistiť názory na oblasť finančného vzdelávania. Výsledky sú nasledujúce:

- viac ako 54% respondentov odpovedalo, že základom finančného vzdelávania je rodina;
- 46% respondentov sa učí z vlastných chýb alebo úspechov;
- iba 23% respondentov (najmä s vysokoškolským vzdelaním, podnikatelia, zamestnanci v súkromnom a štátnom sektore, vo veku od 30 do 50 rokov a so stredoškolským vzdelaním) vyvinulo v tejto oblasti vlastné aktivity;
- len 12% respondentov uviedlo ako vzdelávaciu inštitúciu školu;
- 21% respondentov sa vyjadrilo, že je veľmi slabou pripravených na život vo sfére peňazí;
- ako najpriateľnejšiu formu finančného vzdelávania uviedli respondenti aktivity v televízii (28%, preferujú hlavne starší občania) a rozhlas (3%);
- zavedenie finančného vzdelávania do škôl by privítalo až 26% respondentov a účasť na finančných kurzoch 19% (preferujú ho respondenti s vysokoškolským a stredoškolským vzdelaním), on-line vzdelávanie 13% (preferujú ho podnikatelia a mladšia generácia od 18 do 24 rokov), čo je pomerne veľký počet respondentov;
- poradie zdrojov, z ktorých respondenti získali informácie o finančných produktoch a hospodárení s financiami:
 - banky a finančné inštitúcie (43%),
 - rodina a známi (32%),
 - 23% si nechalo poradiť od niekoho, kto pracuje vo finančnom sektore;
- z prieskumu, rovnako ako z prieskumu SBA, vyplynulo, že poskytovateľom finančného vzdelávania by mal byť:
 - štát – 81% respondentov,
 - súkromný sektor tvorený komerčnými bankami a finančnými inštitúciami by privítalo 69% respondentov,

– tretí sektor – iba 34% respondentov; prieskum zistil, že respondenti majú určitú nedôveru k tretiemu sektoru.

Salve Group sa spolu s Nadáciou pre deti Slovenska v spolupráci s Junior Achievement a Citibank Slovakia podieľala na tvorbe programu „Poznaj svoje peniaze“. Firma sa podieľa aj na vzdelávaní učiteľov a po skončení vzdelávacích programov robí interný prieskum. Získaná spätná väzba slúži spoločnosti na aktualizáciu programov, ktoré ponúka. Krátke prieskumy u svojich zákazníkov si robia aj rôzne splátkové spoločnosti, napríklad Home Credit. MBA Finance vytvorila pre svojich klientov zábavnú formu spoločenskej hry „Čas dlhov“, v ktorej si hráči osvoja princípy fungovania pôžičiek a dlhov.

Z uvedených prieskumov vyplynula potreba zvyšovania finančnej gramotnosti pomocou rôznych foriem a nástrojov, ktoré by boli primerané rôznym vekovým skupinám, dosiahnutému vzdelaniu, sociálnemu zabezpečeniu a ekonomickej aktivite.

NÁRODNÝ ŠTANDARD FINANČNEJ GRAMOTNOSTI

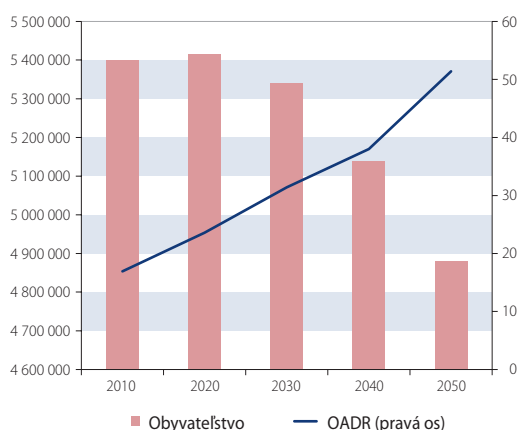
V roku 2009 vypracovalo ministerstvo školstva v spolupráci s ministerstvom financií štandard finančnej gramotnosti pre základné a stredné školy. Zavedením národného štandardu finančnej gramotnosti sa začal proces zvyšovania osvetly. Metodicko-pedagogické centrum v súčasnosti prostredníctvom národného projektu „Profesijný a kariérny rast pedagogických zamestnancov“ zabezpečuje akreditované vzdelávacie programy kontinuálneho vzdelávania pedagogických zamestnancov. Základné školy môžu využívať metodickú pomôcku „Školský rodinný kalendár finančnej gramotnosti“. Je však potrebné zamerať sa na druhú etapu finančného vzdelávania, ktorá je nadstavbou vzdelávania žiakov, študentov, učiteľov a zameriava sa na dospelú populáciu.

INŠTITÚT BANKOVÉHO VZDELÁVANIA NBS, n. o.

Všeobecne prospešný charakter aktivít Inštitútu bankového vzdelávania NBS spočíva aj v realizácii seminárov o našej mene, ochranných prvkoch a falzifikátoch pre žiakov stredných škôl a dôchodcov. Tieto podujatia sú obsahovo a rozsahom prispôbené potrebám cieľových skupín seniorov a žiakov. NBS ponúka záujemcom osvojiť si niektoré poznatky z bankovníctva a ekonómie menej formálnym spôsobom. V roku 2012 realizujeme projekt s názvom Transfer vedomostí a zručností od dobrovoľníkov k mládeži, ktorý je financovaný z dotácie Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR v rámci výzvy ADAM 2, IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže. Projekt je zameraný na školenie pedagógov a pracovníkov s mládežou v oblasti finančnej gramotnosti. Cieľom projektu je vyškoliť dobrovoľníkov v oblasti finančnej gramotnosti, ktorí budú následne šíriť tieto informácie medzi mladých ľudí. Zámerom je nadviazať spoluprácu so subjektmi poskytujúcimi informácie mládeži a zabezpečiť distribúciu infor-

Graf 2 Predikcia počtu obyvateľstva v SR a indexu ekonomickej závislosti starých ľudí (OADR)

Zdroj: Eurostat a Infostat.

mácií v oblasti finančného vzdelávania mladým ľuďom. V rámci projektu sú vytvorené podporné učebné materiály a letáky, ktoré sú k dispozícii širokej verejnosti na webovej stránke Inštitútu bankového vzdelávania NBS.

KROKY POTREBNÉ NA ZLEPŠENIE SÚČASNÉHO STAVU

Aby bol systém finančného vzdelávania funkčný, je potrebné, aby vzdelávanie pokrývalo všetky segmenty trhu a cieľové skupiny a stanovili sa priority, ktoré by mohli pokrývať nasledujúce oblasti:

- Právo jednotlivca na transparentné informácie. Správnu orientáciu v množstve noviniek od rôznych poskytovateľov finančných služieb a produktov.
- Ochranu proti zadlženiu, keďže mnoho nízkopříjmových rodín sa dostáva do dlhovej špirály a nie je schopných splácať svoje záväzky. Tieto skupiny využívajú predovšetkým spotrebiteľské

úvery, kde nie je potrebné ručenie. S ohľadom na finančné zdravie domácností by jednotlivci mali byť schopní zodpovedne posudzovať svoje možnosti a zameriavať sa na také dlhy, ktoré majú charakter investícií (ako sú napríklad hypotekárne úvery na riešenie bytovej situácie).

• Zariadenie sa na dôchodok. Predikcia demografického vývoja na Slovensku predpokladá pokles obyvateľstva zo súčasného 5,42 milióna obyvateľov na 4,8 milióna obyvateľov do roku 2050 (graf 2). V súčasnosti index ekonomickej závislosti starých ľudí dosahuje úroveň 17, v roku 2050 bude na základe prognózy na úrovni 55.

Vzhľadom na rýchle starnutie obyvateľstva sa dôchodcovia nebudú môcť spoliehať len na zabezpečenie štátom, ako to bolo doteraz. Ostatné formy zabezpečenia, (napríklad tretí pilier dobrovoľného penzijného pripoistenia) budú hrať čím ďalej, tým väčšiu úlohu. Základné znalosti dôchodkového pripoistenia a ich zaopatrenie sú prevenciou pred prepadom do hmotnej núdze.

ZÁVER

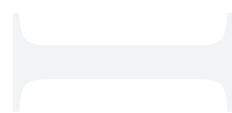
Vzdelávanie dospelých populácie – spotrebiteľov finančných produktov a služieb – by sa malo zabezpečiť koordinovaným prístupom štátnej a verejnej správy (MF SR, MŠVVŠ SR, MH SR, NBS, MPSVR SR a obecné úrady), profesionálnych združení (SBA, SLASPO, AOCP, AFIZ), sociálnych partnerov (KOZ SR, RÚZ), neziskových vzdelávacích inštitúcií (JASR, IBV NBS), spotrebiteľských organizácií (ASUS) a médií (Trend, HN, Profíni). Mal by sa zostaviť akčný plán finančného vzdelávania, ktorý by zjednocoval a sprehľadňoval aktivity jednotlivých subjektov (vydanie učebnice finančnej gramotnosti, monitorovanie úrovne finančnej gramotnosti, revízia štandardov finančnej gramotnosti) a mohla by sa vytvoriť aj nezávislá inštitúcia, ktorá by zastrešovala vypracovanie a hlavne následnú realizáciu národnej stratégie finančného vzdelávania.

Literatúra:

- www.sbaonline.sk/files/subory/analyzy/verejne/fingram-IFIG.pdf
- www.infostat.sk/new_web/sk/_pdf/FinanGramsprava.pdf
- http://www.ibv-nbs.sk/docs/VyrSpravaBV_2010.pdf
- <http://www.nbs.sk/sk/vzdelavanie>
- <http://www.oecd.org/dataoecd/8/43/46962580.pdf>
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CO-M:2007:0808:FIN:EN:PDF>
- <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTSTAFF/WBFW/0,-contentMDK:20423957~pagePK:64156201~piPK:64156133~theSitePK:444098,00.html>
- <http://www.dolceta.eu/slovensko/index.php>
- <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=4>
- http://www.mpc-edu.sk/library/files/narodny_standard.pdf
- <http://www.fsa.gov.uk/pubs/consumer-research/crpr37.pdf>
- <http://www.aeucebica.jasr.sk/showdoc.do?docid=20>
- <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>
- http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/ft_strategie_financniho_vzdelavani.html

Ponuka podujatí Inštitútu bankového vzdelávania NBS, n. o., na február 2012

Názov vzdelávacieho podujatia	Dátum konania
Meranie, plánovanie a riadenie kapitálu banky	6. – 7. 2. 2012
Školenie pre správcov a administrátorov IS EURO SIPS	8. – 9. 2. 2012
Riziko likvidity	14. – 15. 2. 2012
Školenie APS RBUZ – prístup cez klienta LN	16. 2. 2012
Základy bankovníctva a poisťovníctva pre zamestnancov s neekonomickým vzdelaním – cyklus seminárov I až VI (ďalej ako ZBP) – 1. Banková sústava – Pasívne obchody	20. 2. 2012
Školenie pre používateľov IS EURO SIPS	22. 2. 2012
Bazilejské dohody o kapitáli, finančné riziká banky a ich riadenie I.	25. 2. 2012
Predajná komunikácia vo finančnej oblasti	28. – 29. 2. 2012
Skúška sprostredkovateľov – vyšší stupeň	29. 2. 2012

Finančná gramotnosť a finančné vzdelávanie v oblasti poisťovníctva¹

Erika Pastoráková

Ekonomická univerzita v Bratislave

Otázkami finančnej gramotnosti a potrebou finančného vzdelávania v Slovenskej republike zaoberá odborná aj laická verejnosť. Vzhľadom na výsledky, ktoré rôzne testy finančnej gramotnosti prinášajú, nás to neprekvapuje. Takmer denne sa dozvedáme o alarmujúco nízkej úrovni finančnej gramotnosti slovenského obyvateľstva. Prečo sa však témy o finančnej gramotnosti a finančnom vzdelávaní stali takými populárnymi a ako je to s finančnou gramotnosťou a finančným vzdelávaním v oblasti poistenia? Na tieto a ďalšie otázky sa pokúsime odpovedať v tomto príspevku.

¹ Príspevok je výstupom grantu VEGA MŠ SR č. 1/1122/11 s názvom *Perspektívy poisťného trhu v Slovenskej republike v siločiarač civilizačných výziev, riešeného na Katedre poisťovníctva Národohospodárskej fakulty Ekonomickej univerzity v Bratislave.*
² Na porovnanie podiel predpísaného poisťného vo Veľkej Británii dosiahol v roku 2010 12,4 % HDP, z toho v životnom poistení 9,5 % a v neživotnom poistení 2,9 %.

Treba priznať, že záujem o témy, ako je finančná gramotnosť a finančné vzdelávanie, vzrástol celosvetovo. Netýka sa to len Slovenskej republiky. Prvotne, v krajinách Európskej únie, dokonca ani nešlo o meranie úrovne finančnej gramotnosti obyvateľstva. Pri analýze nedostatočného využívania možností, ktoré jednotný trh finančných služieb ponúka, sa totiž zistilo, že jedným z dôvodov je aj veľmi nízka úroveň finančnej gramotnosti obyvateľov. Európska komisia preto agendu finančného vzdelávania zdôrazňuje už od roku 2005, v roku 2007 vydala správu o finančnom vzdelávaní a dodnes vyvíja aktivity v tejto oblasti. Aký je teda súčasný stav v Slovenskej republike a osobitne v oblasti poisťovníctva? Je totiž potrebné priznať, že finančná gramotnosť v oblasti poisťovníctva má svoje osobitosti vyplývajúce zo špecifik samotného poistenia.

V našich úvahách vychádzame zo zaužívaných definícií, a preto budeme finančnou gramotnosťou rozumieť „schopnosť využívať poznatky, zručnosti a skúsenosti na efektívne riadenie vlastných finančných zdrojov s cieľom zaistiť celoživotné finančné zabezpečenie seba a svojej domácnosti“ (Sivák, 2011). Ak berieme do úvahy výsledky prieskumov, podľa ktorých obyvatelia nemajú dostatočné poznatky, zručnosti a skúsenosti, finančné vzdelávanie je, aj podľa nás, cestou a prostriedkom na zvyšovanie finančnej gramotnosti. Mimoriadne výstižný popis súčasného stavu uviedol p. Elemér Terták (Principal Advisor European Commission). Podľa neho sa všetky deti učia na základnej škole poznatky o stavbe tela a jeho orgánoch v rámci predmetu prírodoveda/biológia, pričom len niektorí z týchto žiakov sa raz stanú lekármi. Každý žiak sa ale bude ako dospelý rozhodovať medzi ponukami pri úvahách o možnostiach získania úveru, hypotéky, investovaní a uzatváraní poisťných zmlúv. Takéto poznatky však doteraz neboli povinnou súčasťou učebných osnôv na základných a stredných školách. Treba dodať aj to, že zaručený návod na dosiahnutie adekvátnej

úrovne finančnej gramotnosti obyvateľstva zatiaľ nikto nepozná. Našou úlohou by preto malo byť, prostredníctvom analýzy podstaty a súčasného stavu, opísať úlohy a možnosti ďalších aktivít finančného vzdelávania smerujúce k dosiahnutiu primeranej úrovne finančnej gramotnosti obyvateľov, s osobitným zreteľom na špecifiká poistenia.

VNÍMANIE POISTENIA INDIVIDUÁLNYMI SPOTREBITEĽMI AKO VÝCHODISKO PRE POMENOVANIE VÝZIEV A PREKÁŽOK ZVYŠOVANIA FINANČNEJ GRAMOTNOSTI V SR

Poistenie patrí vo všetkých vyspelých ekonomikách medzi finančné produkty, pre ktoré sa domácnosti rozhodujú podľa subjektívneho posúdenia ich potreby. Najnovšie údaje o vývoji celosvetového poisťného trhu potvrdili, že v Slovenskej republike neustále pretrvávajú určitý nezaujem o poistenie. Poistné na jedného obyvateľa v prepočte na USD je za rok 2010 v Slovenskej republike 480,5 USD, čo nás radí na 41. priečku zo sledovaných 88 krajín z celého sveta. Z toho v životnom poistení ide o 229,7 USD a v neživotnom poistení o 250,8 USD na obyvateľa [10]. Na prvých piatich miestach v poisťnom na obyvateľa sa umiestnili: Švajčiarsko (6 633,7 USD), Holandsko (5 845,3 USD), Luxembursko (5 653,2 USD), Dánsko (5 084,2 USD) a Veľká Británia (4 496,6 USD). Tesne pred nami sa umiestnilo Chile (483,1 USD), Bahrajn (527,0 USD) a Grécko (537,9 USD). V podiele predpísaného poisťného na HDP sme na 46. mieste s hodnotou 3,0 %, z toho podiel životného poistenia predstavuje 1,4 %. [10]².

Na základe uvedených údajov by sme si mali položiť otázku, prečo sa obyvatelia Slovenskej republiky nepoistujú v takej miere, ako je napr. priemer Európskej únie? Prečo nepovažujú poistenie za potrebné? Dôvodov je niekoľko. Vývoj makroekonomických ukazovateľov, životná úroveň obyvateľstva a ďalšie vplyvy zohrávajú

nepopierateľne svoju rolu. Myslíme si však, že medzi určujúce faktory patrí aj to, že obyvatelia nerozumejú podstate poistenia. Neuvedomujú si, že poistenie pomáha v prípade vzniku poistných udalostí. Naše hypotézy do určitej miery podporili aj odpovede respondentov prieskumu, ktorý realizovalo Centrum sociálnych výskumov pri Infostate v polovici marca 2010³. Reprezentatívny štatistický prieskum verejnej mienky v SR bol zameraný na zisťovanie fungovania jednotlivcov a rodín vo sfére peňazí. Na otázku: „Od koho očakávate finančnú pomoc v prípade problémov s krytím životných potrieb?“ viac ako polovica respondentov (59%) odpovedala, že by to bola ich rodina a príbuzní. Menej ako pätina oslovených (19%) by finančnú pomoc očakávala od štátu a iných verejných inštitúcií a na treťom mieste respondenti uvádzali banky a finančné inštitúcie (9%). Opýtaní si teda uvedomujú, že sa počas svojho života môžu ocitnúť vo finančných problémoch, ich riešenie však predpokladajú zabezpečiť prevažne z vlastných zdrojov.

O vnímaní poistenia obyvateľstvom hovoria aj odpovede respondentov na otázku: „Čo je hlavný dôvod, pre ktorý ste sa poistili?“ Viac ako tretina oslovených sa podľa výsledkov výskumu zabezpečuje pre prípady rizík, ktorých sa obáva, a to uzatvorením poistenia. Skoro rovnaký podiel oslovených sa však o poistenie nezaujíma, keďže vyjadrili presvedčenie, že sa ich netýka. Každý desiaty oslovený nemá konkrétny dôvod, prečo uzatvoril poistnú zmluvu a rovnako 10% oslovených si chce zabezpečiť príjem v dôchodkovom veku. Výsledky prieskumu v kontexte celosvetového vývoja poistného trhu nie sú pozitívne. Úlohou finančného vzdelávania v oblasti poisťovníctva by preto nemala byť len snaha naučiť jednotlivcov lepšie porozumieť poistným produktom a pojmom, ale poukázať aj na potrebu poistenia.

Musíme priznať, že poistné produkty nemožno porovnávať s bankovými produktmi. Pri uzatvorení poistenia je určujúcim faktorom ten, kto cíti ohrozenie rizikom (rizikami) a nechce prípadnú stratu znášať sám. Konkrétny produkt životného alebo neživotného poistenia, najvýhodnejší pre jedného občana, nemusí byť rovnako výhodný pre iného občana. Životné potreby, životná úroveň a spôsob života obyvateľov sú odlišné, a preto sú odlišné aj ich poistné potreby. Na poistnom trhu je však na strane dopytu veľká skupina „neprofesionálnych“ spotrebiteľov, ktorí nemajú dostatok správnych informácií. Vzhľadom na nízku úroveň finančnej gramotnosti sú ľahko ovplyvniteľní a tým aj zraniteľní. A keďže majú poisťovne premyslený marketing, často sa jednotlivci stávajú „obeťami“ Sayovho zákona trhu, podľa ktorého si ponuka sama vytvára dopyt. Stretávame sa s prípadmi, keď si niektorí uzatvoria poistenie len preto, lebo ich sprostredkovateľ oslovil a ponúkol im konkrétny poistný produkt. Vo väčšine prípadov ide o situáciu, v ktorej si síce spotrebiteľ neuvedomoval potrebu poistenia, sprostredkovateľ ho však opísaním významu a podstaty poistného produktu upozornil na určité riziká. Stáva sa však

aj to, že po uzatvorení poistenia klient zistí, že také poistenie v podstate nepotrebuje. Patria sem aj prípady, keď rôzne „spoločnosti“ sľubujú možnosť získať úver alebo pôžičku a klientov nútia uzatvoriť si poistenie s odôvodnením, že ich bude spoločnosť ponúkajúca úver hodnotiť lepšie, ako keby poistenie nemali uzatvorené. Príklady situácií, v ktorých sa poistenie dostáva do negatívneho svetla, je mnoho.

Na základe uvedeného sa domnievame, že prvotným problémom na poistnom trhu je informačná a odborná asymetria účastníkov poistného trhu. Spotrebiteľia si síce tento stav často aj uvedomujú, nesprávne ho však považujú za prirodzený. Sme presvedčení, že vzdelaní účastníci poistného trhu sú kľúčovým prvkom jeho ďalšieho rozvoja. Mal by to byť predovšetkým finančne gramotný klient, ktorý dokáže identifikovať svoje potreby, opísať ich a na základe toho je schopný sa rozhodnúť pre najvýhodnejší produkt z viacerých ponúkaných. Skúsenosti z iných krajín potvrdili, že so zvyšovaním gramotnosti v oblasti financií priamoúmerne klesá aj počet nespokojných klientov.

FINANČNÉ VZDELÁVANIE AKO PROSTRIEDOK NA DOSIAHNUTIE FINANČNEJ GRAMOTNOSTI

Dôležitosť dobrého finančného vzdelávania sa uznáva na celosvetovej úrovni. Rada ECOFIN pri EÚ odporúča členským štátom „výrazne vystupňovať svoje úsilie s cieľom zvýšiť informovanosť domácností o potrebe získavať zodpovedajúce informácie a vzdelanie, prípadne s vlastnou zodpovednosťou finančného odvetvia a prípadnými iniciatívami, aby sa zvýšila pripravenosť domácností pri súčasnom zachovaní primeranej ochrany investora“. O vnímaní potreby finančného vzdelávania hovoria aj výsledky už spomínaného prieskumu Infostatu, ktorého cieľom bolo okrem bližšieho identifikovania správania slovenských občanov pri hospodárení s osobnými a rodinnými financiami spoznať ich názory na oblasť finančného vzdelávania. V ďalšom texte poukážeme na vybrané zistenia. Na otázky, kto by mal zabezpečovať finančné vzdelávanie, resp. v akej forme, boli odpovede nasledujúce:

- podľa 54% respondentov je základom finančného vzdelávania rodina (uvedenú možnosť odpovede zvolili najmä zamestnanci v súkromnom alebo verejnom sektore a respondenti so stredoškolským vzdelaním s maturitou);
- vlastné aktivity v oblasti získavania poznatkov z finančného sektora bolo ochotných vyvinúť 23% respondentov, najmä respondenti s vysokoškolským vzdelaním, podnikatelia a samostatne zárobkovo činné osoby, zamestnanci v súkromnom alebo verejnom sektore, občania vo veku od 30 do 50 rokov a respondenti so stredoškolským vzdelaním s maturitou. Vo významne menšej miere k tomu inklinovali občania so základným a stredoškolským vzdelaním bez maturity, nezamestnaní, kvalifikovaní robotníci, ľudia vo veku od 18 do 24 rokov a starší ako 60 rokov a dôchodcovia;

3 Prieskum uskutočnil INFOSTAT – Inštitút informatiky a štatistiky, centrum sociálnych výskumov, pod názvom Fungovanie jednotlivcov a rodín vo sfére peňazí. Výskum bol realizovaný technikou štandardizovaného rozhovoru, zber dát sa uskutočnil od 10. do 16. marca 2010. Anketári získali 1174 vyplnených dotazníkov.

4 Prijatie Národného štandardu finančnej gramotnosti dňa 30. 10. 2008 v Slovenskej republike hodnotíme veľmi pozitívne. Obsahom štandardu sú tieto témy: (1) Človek vo sfére financií, (2) Finančná zodpovednosť a prijímanie rozhodnutí, (3) Zabezpečenie financií pre uspokojovanie potrieb – príjem a kariéra, (4) Plánovanie a hospodárenie s peniazmi, (5) Úver a dlh, (6) Sporenie a investovanie, (7) Riadenie rizika a poistenie. Národný štandard finančnej gramotnosti je podľa Ministerstva školstva SR otvorený dokument, ktorý umožňuje v rámci stratégie vzdelávania vo finančnej oblasti a manažmentu osobných financií realizáciu celospoločenskej osvetu. Dokument uvádza, akými poznatkami, zručnosťami a skúsenosťami musia pedagogickí zamestnanci a žiaci disponovať, aby mohli nepretržite rozširovať svoje vedomosti o osobných financiách podľa toho, ako sa budú meniť ich zodpovednosti a príležitosti.

Literatúra:

1. CEA Statistics N°42: European Insurance in Figures, 24. november 2010, dostupné na <<http://www.cea.eu/index.php/facts-figures/european-insurance-in-figures>>.
 2. DVOŘÁČEK, V.: Koncepcia ochrany spotrebiteľa v oblasti finančných služieb, zabezpečenia finančného vzdelávania a regulácie sprostredkovateľskej a poradenskej činnosti na finančnom trhu. Prednáška na konferencii SIBAF 2007.
 3. INFOSTAT: Fungovanie jednotlivcov a rodín vo sfére peňazí. Správa z výskumu, 21. apríl 2010, dostupné na <http://www.infostat.sk/new_web/sk/_pdf/FinanGramsprava.pdf>.
 4. KOMISIA EURÓPSKÝCH SPOLOČENSTIEV: Správa komisie pre finančné vzdelávanie, 18. 12. 2007.
 5. KOMISIA EURÓPSKÝCH SPOLOČENSTIEV: Biela kniha: Politika finančných služieb na roky 2005 – 2010, Brusel, 1. 12. 2005.
 6. LITTOVÁ, Z.: Diferencie krytia rizík pri poistení domácnosti. In Finančná politika a optimálny systém zdaňovania vo väzbe na efektívnosť fungovania ekonomiky. Bratislava: NHF, Ekonomická univerzita v Bratislave, 2004, s. 465 – 470. ISBN 80-225-2019-5.
 7. Ministerstvo školstva VvŠ SR: Národný štandard finančnej gramotnosti.
 8. PASTORÁKOVÁ, E.: Javové podoby globalizácie na poistnom trhu v Slovenskej republike. In: Ekonomický časopis č. 8/54/2006, s. 785 – 802. ISSN 0013-3035.
 9. PASTORÁKOVÁ, E.: Aktuálne otázky výučby poisťovníctva I. Vydavateľstvo EKONOM, 2008. ISBN 978-80-8078-260-3.
 10. SIGMA: Assekuranz Global 2010. Prämienvolumen steigt wieder, Kapitalisierung nimmt zu. Swiss Re: Nr. 2/2011, dostupné na <http://media.swissre.com/documents/sigma2_2011_de1.pdf>.
 11. SIVÁK, R. a kol.: Slovník znalostnej ekonomiky. Bratislava: Sprint dva, 2011, s.86. ISBN 978-80-89393-45-9.
- na otázku, akú formu vzdelávania v oblasti zabezpečovania peňazí a hospodárenia s nimi považujete za najpriateľnejšiu, respondenti odpovedali rôzne. 28% uprednostňuje vzdelávacie relácie v televízii (najmä občania starší ako 60 rokov, dôchodcovia a opýtaní so stredoškolským vzdelaním bez maturity), vzdelávanie v škole preferuje 26% opýtaných (najmä ekonomicky neaktívni), osobnú účasť na kurzoch a školeniach si zvolilo 19% opýtaných (najmä podnikatelia a samostatne zárobkovo činné osoby, osoby s vysokoškolským vzdelaním, respondenti vo veku od 50 do 59 rokov a občania so stredoškolským vzdelaním s maturitou);
- za mimoriadne dôležité považujeme výsledky zistené v rámci otázky, kto by sa mal viac venovať finančnému vzdelávaniu občanov (respondenti si mohli zvoliť medzi štátom, súkromným alebo tretím sektorom ako inštitucionálnymi poskytovateľmi finančného vzdelávania). Až 81% oslovených respondentov totiž trvá na tom, že finančnému vzdelávaniu by sa mal viac venovať štát. Súkromný sektor (vo výskume bol stotožnený predovšetkým s bankami, resp. inými finančnými inštitúciami) by tiež mal niesť značný diel zodpovednosti za finančné vzdelávanie – až 69% respondentov sa vyjadrilo, že by sa mal venovať finančnému vzdelávaniu.
- Ak v zmysle uvedených zistení zhodnotíme súčasný stav v Slovenskej republike, musíme konštatovať nedostatočné aktivity, ktoré v niektorých oblastiach hraničia až s absolútnym minimom. Pri hľadaní zdrojov, ktoré by mohli občanom pomôcť získať informácie a poznatky z oblasti poisťovníctva sme zistili, že je veľmi ťažké nájsť akékoľvek „objektívne“ poznatky. Reklamu poisťovní ponúkajúcich poistenie nepovažujeme za dostatočný zdroj takýchto podkladov. Na porovnanie, o bankových produktoch možno veľmi jednoducho nájsť niekoľko zdrojov, a to tak prostredníctvom internetu, ako aj pomocou kurzov a publikácií. V poistnej problematike je zatiaľ situácia nepostačujúca. Zdroje nenájdeme ani na internete, ani v knižnej podobe. V ponuke sú ojedinele kurzy a školenia, často však neoslovujú jednotlivcov. Kde by sa teda malo reálne uskutočňovať finančné vzdelávanie? Na základe odpovedí respondentov by vzdelávanie malo prebiehať na niekoľkých úrovniach paralelne. Teda nielen na základných a stredných školách⁴, ale aj mimo nich: prostredníctvom kurzov a školení pre široké skupiny obyvateľov. Ak totiž podľa viac ako polovice opýtaných má byť základom finančného vzdelávania rodina, musíme dosiahnuť dostatočnú úroveň finančnej gramotnosti rodičov, aby ju títo mohli odovzdávať svojim deťom. Finančné vzdelávanie by sa preto malo zabezpečovať všade tam, kde sa poistenie dá kúpiť. A keďže poistný trh nie je lokalizovaný na konkrétne miesto [9, s. 23], bolo by vhodné, aby všetci, ktorí poistenie ponúkajú, boli schopní ponúknuť aj poznatky a skúsenosti tým, ktorí majú o poistenie záujem. Veď aj samotná definícia finančného vzdelávania naznačuje, že ide

o „proces, pri ktorom spotrebiteľia finančných služieb a investori zlepšujú svoje znalosti o finančných produktoch a pojmoch prostredníctvom informácií, vyučovania alebo objektívneho poradenstva rozvíjajú svoje skúsenosti a sebadôveru, aby tak získali väčšiu informovanosť o finančnom riziku a príležitostiach, aby mohli robiť uvážlivé rozhodnutia, aby vedeli, kde hľadať pomoc a aby boli schopní urobiť ďalšie účinné kroky k zväčšeniu ich finančného blahobytu“ (Dvořáček, 2007). To, že pôjde o dlhodobý a postupný proces, je nepopierateľné. Dôležité však je, aby sa metódou postupných krokov zlepšovala finančná gramotnosť a tým aj vnímanie poistenia obyvateľmi.

ZÁVER

Jednotlivci získali rozvojom finančného a v rámci toho aj poistného trhu prístup k obrovskej palete služieb a produktov navrhnutých tak, aby vyhovovali rôznym potrebám a okolnostiam. Pre mnohých sú však ťažko zrozumiteľné a zložité a preto sa nedokážu rozhodnúť pre ten, ktorý by bol práve pre nich najvýhodnejší. Dôkazy nedávnych prieskumov poukazujú na rozsah týchto problémov, s ktorými sa spotrebiteľia na finančnom, a teda aj poistnom trhu stretávajú. Na poistnom trhu je však aj určitá informačná asymetria, ktorej zmenšenie je jedným z cieľov finančnej gramotnosti. Medzi najväčšie výzvy finančnej gramotnosti v oblasti poisťovníctva by preto, podľa nášho názoru, mali v blízkej budúcnosti patriť nasledujúce úlohy:

- naučiť spotrebiteľov rozpoznať svoje potreby,
- oboznámiť občanov s možnosťami, ktoré finančný, a v rámci neho aj poistný trh ponúka,
- naučiť ich orientovať sa v rôznej ponuke poisťovní,
- oboznámiť ich s právami, ale aj povinnosťami, ktoré ako účastníci finančného trhu majú,
- zvýšiť finančnú gramotnosť a tým aj finančnú uvedomelosť obyvateľov.

Finančné vzdelávanie by malo umožniť občanom rozvíjať vlastné rozhodovacie kompetencie s cieľom získať väčšiu informovanosť o prípadných rizikách a príležitostiach. Výsledkom by mali byť finančne gramotní obyvatelia, ktorí budú môcť robiť uvážlivé rozhodnutia s cieľom zväčšiť svoj finančný blahobyť. Zvyšovanie finančnej gramotnosti má niekoľko pozitívnych efektov. Okrem samotného dosiahnutia cieľa – primeranej úrovne finančnej gramotnosti obyvateľov – finančná gramotnosť nesie so sebou možnosti ďalšieho rozvoja poistného trhu. Vyjadrujeme presvedčenie, že finančne gramotní občania dodajú poistnému trhu ďalší impulz na jeho rozvoj. Ak vezmeme do úvahy výsledky prieskumov, podľa ktorých občania nemajú dostatočné poznatky, zručnosti a skúsenosti, finančné vzdelávanie je, cestou a prostriedkom na zvyšovanie finančnej gramotnosti. Ako sme v príspevku naznačili, vo finančnom vzdelávaní nás čaká ešte mnoho úloh. V oblasti poisťovníctva možno o niečo viac, ako v ostatných segmentoch finančného trhu.

Aktuálne otázky bankového dohľadu v Európe

Alain Buzelay¹, Žaneta Lacová²

Základy bankového dohľadu stanovil v roku 1988 Bazilejský výbor pre bankový dohľad pod záštitou Banky pre medzinárodne zúčtovanie so sídlom v Bazileji (BIS). Jeho cieľom je zabezpečiť stabilitu bankového systému a systému financovania ekonomík. Z pohľadu európskych krajín ide o proces deregulácie bankového trhu. Potreba primeraných pravidiel vychádza z myšlienky, že deregulácia trhu neznamená absenciu regulácie, ale odstraňovanie takých pravidiel, ktoré bránia tvorbe konkurenčného prostredia. Keďže konkurencia predstavuje spôsob dosahovania efektívnosti, deregulácia sa stáva nie cieľom, ale len prostriedkom na dosiahnutie iných ekonomických cieľov.

NEVYHNUTNOSŤ POSILNENIA BANKOVÉHO DOHĽADU

Príčiny a dôsledky finančnej krízy okrem iného odhalili laxnosť vedenia mnohých bánk, najmä amerických, v oblasti poskytovania hypotekárnych úverov. Išlo o riadenie, ktoré bolo častejšie motivované rentabilitou ako bezpečnosťou a stabilitou. Výsledkom takéhoto štýlu riadenia bol bankrot amerických bánk ako Lehman Brothers alebo zlé výsledky európskych bánk ako Dexia a pod. Potreba reštrukturalizácie bankového dohľadu je evidentná a stala sa hlavným cieľom zasadnutia G20 v Soule v novembri 2008. Napriek vylepšeniam, ktoré predstavuje Bazilej II bis na roky 2011 až 2012, súčasné bazilejské dohody a ukazovatele nie sú postačujúce, pretože neberú do úvahy nové bankové riziká. Z toho vychádzajú aj nové odporúčania Bazilejského výboru (Bazilej III) publikované v decembri 2010, ktoré by mali byť transponované do národných legislatív a postupne aplikované v období rokov 2013 až 2019. Pravidlá Bazilej III dnes k posilnenému dohľadu na mikroúrovni pridružujú aj dohľad na makroúrovni, aby stabilizovali ekonomický rozvoj a pôsobili proti finančným cyklom. Tieto posilnenia pravidiel bankového dohľadu však prinášajú aj riziká nežiaducich efektov, na ktoré sa treba pripraviť.

Prvé riziko: konsolidácia kapitálu a likvidity môžu byť vzájomne protichodné

V decembri 2010 Bazilejský výbor analyzoval dopad nových pravidiel na vzorke bánk zastupujúcich 23 z 27 členských krajín. Štúdia identifikovala dve skupiny bánk podľa ich veľkosti a významu – skupinu globálnych hráčov a skupinu malých hráčov. Banky prvej skupiny by mali podstúpiť navýšenie svojich aktív s ohľadom na ich riziká a súčasné zníženie vlastných zdrojov podľa filtra nových požiadaviek na kapitál. Rešpektovanie stanovených ukazovateľov bude tieto banky viesť k tvorbe 165 mld. EUR vlastného kapitálu Tier 1³ do roku 2015 a ďalších 577 mld. EUR do roku 2019, zatiaľ čo pre banky druhej skupiny to bude predstavovať len 8 mld. EUR a neskôr 25 mld. EUR. Viaceré banky budú nútené hľadať ďalšie vlastné zdroje pri pravdepodobne vyšších nákladoch, ako sú náklady zodpovedajúce emisii akcií. Iste aj z tohto dôvodu napr. BNP Paribas v septembri 2011 oznámila svoj záujem zvýšiť kapitál a dosiahnuť hodnotu ukazovateľa primeranosti základných vlastných zdrojov vo výške 9% do roku 2013. Súčasne plánuje čiastočne obmedziť aktivity náročné na kapitál.

V neposlednom rade existuje aj možnosť rekapitalizácie bánk verejnými zdrojmi, predstavujúca de facto znárodnenie bánk. Bez ohľadu na formu

- ¹ Alain Buzelay je emeritný profesor na univerzitách Nancy Université – Nancy II. a Université de Paris I – Panthéon-Sorbonne. Je vedúci výskumu na Sciences-Po Paris a profesor na Ekonomickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.
- ² Žaneta Lacová je odbornou asistentkou na Ekonomickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici.
- ³ Bližšie pozri Taškova, J.: Výzvy novej regulácie po zavedení pravidiel Bazilej III. In: Biatic č. 9, 2011, roč. 19, s.17 – 23.

Tab. 1 Expozícia vybraných európskych bánk voči štátnemu dlhu (k 31. 12. 2010, v mld. EUR)

Banky	Grécko	Taliansko	Portugalsko	Španielsko
BNP Paribas	4,996	24,114	2,033	3,900
Société Générale	2,651	3,341	0,631	2,220
Crédit Agricole	0,655	10,123	1,109	2,772
Banque Populaire Caisse d'Épargne	1,262	3,497	0,319	0,380
Intesa Sanpaolo	0,619	57,622	0,070	0,764
Deutsche Bank A.G.	1,510	5,336	0,086	2,082
Royal Bank of Scotland	1,135	4,654	0,208	0,379
BBVA (Banco Bilbao Vizcaya Argentaria S.A.)	0,127	3,897	0,647	53,452

Zdroj: European Banking Authority (EBA) – stresové testy z 15. júla 2011.

použitých zdrojov môže byť rekapitalizácia európskych bánk nedostatočná, a to v súvislosti s financovaním dlhu niektorých krajín (tabuľka 1).

Pokiaľ ide o likviditu, štúdia bazilejského výboru odhaduje, že 45 % bánk plnilo kritériá krátkodobej likvidity LCR (*Liquidity Coverage Ratio*) a dlhodobej likvidity NSFR (*Net Stable Funding Ratio*) už v roku 2010. Rozdiely medzi bankami sú však výrazné. Banky prvej skupiny, ktoré sú aktívnejšie v špekulačných obchodoch, musia vynaložiť viac úsilia na adaptáciu na nové pravidlá. Dlhodobá likvidita môže banky pri získavaní dlhodobých zdrojov obmedzovať, keďže trh má svoju absorpčnú schopnosť. Aby sa vyhli vysokým nákladom financovania cudzími zdrojmi, banky môžu dlhy vo svojich súvahách masívne pretransformovať na cenné papiere, pričom obmedzenia a nebezpečenstvá takýchto postupov sú známe.

Druhé riziko: niektoré banky nebudú schopné rešpektovať pravidlá

Európska banková autorita (EBA) testovala veľké európske banky (stresové testovanie) už druhýkrát od začiatku krízy v roku 2007. Ide o odhad schopnosti banky odolať – podľa rôzne špecifikovaných scenárov – simulovanému pádu trhu nehnuteľností, hlbokkej recesii, veľkému znehodnoteniu dolára a pod. Výsledky testovania hovoria, že z 90 testovaných bánk neuspelo len osem (päť španielskych bánk: Caja Mediterráneo, Catalunya Caixa, Unnim, Caja Tres a Banco Pastor; dve grécke banky: ATE Bank a EFG Eurobank; jedna rakúska banka: Volksbank). Kvôli svojmu posilneniu musia tieto banky nájsť dodatočný kapitál 2,5 mld. EUR.

Šestnásť bánk, ktoré sa ocitli tesne nad stanoveným limitom, je vystavených dlhovému

riziku a politicky citlivému riziku deficitu. V tejto súvislosti nemožno zabúdať, že fiktívna priepasť medzi odolnejšími a menej odolnejšími hráčmi, ktorá existuje od začiatku krízy, sa procesom zostrovania bankového dohľadu prehľbuje. Dokazuje to aj rozdiel medzi výsledkami hlavných európskych bánk za prvý štvrťrok 2011 (tabuľka 2). Tieto výsledky môžu byť spôsobené okrem iného aj väčším či menším ústupkom bán v oblasti opravných položiek pri klasifikovaných pohľadávkach.

Tretie riziko: bankové financovanie môže byť omnoho drahšie

Bazilej III bude mať priamy finančný dopad na banky s postupným zhoršovaním ich rentability do roku 2019. Núkajú sa dve vysvetlenia: celkové zvýšenie požadovaného vlastného kapitálu, v kombinácii s prehodnotením váh niektorých aktív, zvýši náklady na kapitál; požiadavky na likviditu zvýšia potrebu likvidity a tým aj náklady na jej obstaranie.

V súčasnom ekonomickom a finančnom kontexte sa však zdá, že banky odmietajú perspektívu poklesu svojej rentability – meranú ukazovateľom ROE (*return on equity*) – rozloženého do rokov 2013 až 2019. Úroveň tohto ukazovateľa, ktorý v Európe osciluje medzi 12 a 15 %, zodpovedá zhodnoteniu bezrizikovej investície a rizikovej prirážky znásobenej faktorom beta, kvantifikujúcim špecifické riziko bankového sektora. Neochota znížiť hodnotu tohto ukazovateľa už v mnohých bankách viedla k prepúšťaniu vlastných zamestnancov. V júli 2011 Crédit Suisse oznámil zrušenie dvoch tisíc pracovných pozícií do konca roka; Goldman Sachs tisíc pozícií; skupina HSBC 30 000 pozícií v USA a v Európe do roku 2013. Ale snaha zachovať hodnotu ukazovateľa ROE bude predovšetkým viesť k zvýšeniam poplatkov a nákladov pri poskytovaných úveroch. Banková lobby, ktorá sa usilovala o to, aby bol Bazilej III čo najmenej obmedzujúci, zdôrazňovala negatívny vplyv drahších úverov na malé a stredné podniky a na financovanie ekonomiky vo všeobecnosti.

Úvahy o raste cien úverov však musia byť doplnené o ďalšie úvahy. Po prvé, zvýšenie kapitálových zdrojov bán nemusí byť drahé, ak dané zvýšenie znižuje riziko. Viac vlastných zdrojov predstavuje nižšiu návratnosť, ale aj nižšie riziko. Po druhé, ak veritelia budú vystavení riziku nesplácania, viac vlastných zdrojov predstavuje lacnejší dlh. Po tretie, banky môžu obmedziť hľadanie nových zdrojov iniciovaním vkladateľov na výmenu termínových menových aktív za cenné papiere, aby maximalizovali svoj podiel v portfóliu existujúcich vzťahov.

DVA PREDPOKLADY ÚČINNOSTI BAZILEJA III

Na to, aby bol Bazilej III v praxi účinný, musia byť splnené dva základné predpoklady. Bankový dohľad nesmie byť oddelený od finančného dohľadu a súčasne musí byť podporený reálnou politikou vôľou.

Tab. 2 Výsledky hlavných európskych bánk za 1. štvrťrok 2011 (čistý výsledok v mil. EUR)

Banky	Výsledok
HSBC	3 035
BNP Paribas	2 616
Deutsche Bank	2 130
Banco Santander	2 108
UBS	1 404
ING	1 381
Barclays	1 185
BBVA (Banco Bilbao Vizcaya Argentaria S.A.)	1 150
Crédit Agricole S.A.	1 000
Banque Populaire Caisse d'Épargne	989
Commerzbank	985
Société Générale	916
Crédit Suisse	885
Erste Bank	261
Royal Bank of Scotland	-594
Lloyds Banking Group	-9 000

Zdroj: Les Échos – podniky, jún 2011.

Efektívny bankový dohľad nemôže byť oddelený od finančného dohľadu

Táto nedeliteľnosť vyplýva z interdependencie medzi finančnými trhmi a bankami. Ak sú banky v rámci svojich klasických aktivít menej citlivé na šoky, v rámci investičných aktivít, pri ktorých sa obracajú na trh s cieľom získať zdroje na veľké projekty, sú oveľa viac vystavené rizikám turbulencií na trhu. K dnešnému dňu však ostávajú otvorené mnohé aspekty finančného dohľadu, ako napr. kontrola ratingových agentúr, boj proti daňovým rajom alebo používanie účtovných pravidiel a pod.

Efektívnosť bankového dohľadu súvisí aj s jeho záväznosťou a jeho načasovaním. Nové pravidlá bankového dohľadu budú plne aplikované až po roku 2019, aby sa uľahčila adaptácia bánk na nové podmienky a aby boli neželané zvýšenia úrokových sadzieb čo najmenšie. Otázne je, či adaptácia bánk bude skutočne nutná, keďže nedošlo k dohode o pravidlách, ktoré by každý štát musel transponovať do národných legislatív. Navyše, z časového hľadiska regulácia zaostáva za trhom.

Účinnosť bankového dohľadu závisí aj od reálnej podoby politickej vôle

Hodnoty ukazovateľov pred tým, ako boli prezentované v rámci Bazileja III postupne klesali, a to pod vplyvom lobingu bánk. Nie je ľahké kontrolovať správanie bánk na trhu s vysokou frekvenciou, kde sa každú sekundu uskutočňujú tisíce operácií. Efektívna banková regulácia predpokladá, že politická vôľa odolávala snahe ovplyvňovať bankový sektor. Toto odolávanie musí byť prítomné vo všetkých krajinách, aby sa predchádzalo systémovému riziku. Avšak reálna situácia v niektorých krajinách je taká, že politické a finančné elity sú prepojené, ako napr. v USA, kde sa bývalý predstaviteľ *Goldman Sachs* dostal na čelo *American Treasury*.

Pokiaľ ide o ďalšie efekty Bazileja III na rast nákladov bankového financovania a jeho relatívne slabého dopadu na rast HDP (0,05 až 0,15 % podľa odhadov OECD), tieto musia byť politicky relativizované vzhľadom na ekonomický a sociálny dosah krízy. Ekonomický i sociálny dosah krízy sme mohli pozorovať počas krízy v roku 2008 a 2009. Ak sme sa z predchádzajúcej krízy dostatočne nepoučili, pravdepodobne nastáva čas na novú krízu.

Literatúra:

1. Jézabel Couppey-Soubeyran: *Bâle III : des évolutions mais pas de révolution*. Économie mondiale, CEPII, Paris, 2011.
2. Paul Jorion: *La mesure du risque de crédit doit être un service public*. Journal *Le Monde*, Paris, 8. 2. 2011.
3. Jean-Michel Lamy: *Régulation bancaire – Bâle III : une victoire en trompe-l'œil du G20*. *Le Nouvel Économiste* n°1542, Paris, 17. 11. 2010.
4. Antoine Landrot: *Le risque de surcharge systémique frappe inégalement les banques*, AGEFI, Paris, 20. 6. 2011.
5. Olivier Pastré (sous la direction): *Les marchés sont-ils devenus raisonnables?* P.U.F., Cahiers du Cercle des économistes, Descartes et Cie, Paris, február 2011.
6. Guillaume Plantin: *Il faut renforcer les autorités de régulation*. Journal *Le Monde*, Paris, 24. 5. 2011.
7. Cécile Prudhomme et Marie de Vergès : *Stress tests concluants, mais l'avenir reste incertain*. Journal *Le Monde*, Paris, 17. 7. 2011.
8. Éric Vendin: *La mesure du risque de liquidité selon le Comité de Bâle*. <<http://www.news-banques.com/avis-dexpert-la-mesure-du-risque-de-liquidite-selon-le-comite-de-bale/012159642/#>>, 10. 1. 2011.
9. *Bâle III : Quels impacts sur les métiers de la Banque?* <http://www.eurogroup.fr/IMG/pdf/B3_M2_20110422_VF.pdf>, Eurogroup Consulting, apríl 2011.
10. La Lettre Prudentielle n°4, mars 2011: *De la règle à la mise en œuvre*. <http://list2.pwc.fr/assets/files/lettre_prudentielle/2011-09-14/lettre_prudentielle_n4.pdf>, PricewaterhouseCoopers France.

Úloha účtovných opravných položiek a kapitálovej rezervy na krytie strát v prípade významného poklesu ekonomického cyklu

Ing. Mária Pročková
Slovenská komora auditorov

V čase vypuknutia krízy sa začali diskusie o nevhodnosti tvorby opravných položiek podľa medzinárodných štandardov finančného výkazníctva IFRS, vyčítala sa im procyklickosť, čoraz častejšie sa začala objavovať požiadavka na dynamickú tvorbu opravných položiek a rezerv v čase ekonomických cyklov. Kolektív pracovníkov Európskej federácie účtovníkov¹ vypracoval dokument s názvom „Bank Provisioning and Reserving: A Comparison of Alternatives“, v ktorej sa pokúsil rozlíšiť a vysvetliť niektoré pojmy², nevyjadruje v nej však vlastný názor na používanie niektorého z modelov na tvorbu opravných položiek.

¹ Európska federácia účtovníkov (Fédération des Experts comptables Européens – Federation of European Accountants, FEE) reprezentuje 43 profesionálnych/stavovských inštitúcií účtovníkov a auditorov z 32 krajín Európy vrátane všetkých 27 členských štátov EÚ.

² Ako príklad uvádzame nasledujúce pojmy:

Kapitálová rezerva (Capital buffer)

– požiadavka regulátora na kapitál v takej výške, ktorá dokáže odolať stratám v prípade významného poklesu ekonomiky, t. j. vytvorenie takej kapitálovej rezervy, ktorá odolá možným stratám pri poklese ekonomiky a zároveň bude zachovaná základná výška kapitálu Tier 1.

Znehodnotenie – aktuálne zníženie obnoviteľnej hodnoty aktív zobrazené prostredníctvom výkazu ziskov a strát.

Opravné položky – nepriame zníženie hodnoty aktív na hodnotu ich spätne získateľnej čiastky zobrazené prostredníctvom výkazu ziskov a strát, je to najbežnejšia metóda na vyjadrenie znehodnotenia.

Rezervy – kategória rozdielna od kapitálu, zabraňuje distribúcii kapitálu akcionárom.

Úvahy na národných úrovniach či na globálnej úrovni o spôsobe, ako zamedziť opakovaniu histórie z krízy 2008, sú v súčasnosti veľmi aktuálne. Účtovníctvo bolo v čase vypuknutia krízy podrobené veľkej kritike, pričom najviac bola kritizovaná jeho procyklickosť v oblasti tvorby opravných položiek a rezerv. Dokument, ktorý vydala FEE, porovnáva viaceré prístupy k tvorbe opravných položiek a rezerv, pričom jeho cieľom je poukázať odbornej verejnosti na ich rozdielnosť a možné dopady v zobrazení skutočností.

Úlohou účtovníctva je objektívne a presne zaznamenávať skutočnosti a podávať objektívny, neskreslený pohľad na uplynulú skutočnosť, preto sa nemôže stať nástrojom zamedzenia vzniku krízy. Pokiaľ by sa tak stalo, museli by sme pripustiť, že účtovníctvom vedome manipulujeme skutočnosť.

Úlohou účtovnej závierky, ktorá sa spracováva pre širokú verejnosť, je poskytnúť transparentný a správny pohľad na výkonnosť a finančnú pozíciu vo vykazovanom období. Výkazy zostavené pre regulátora sa zvyknú nazývať aj výkazy obozretného podnikania bánk a obsahovo sú zamerané hlavne na zobrazenie finančnej stability. Výkazy zostavené pre regulátora a účtovná závierka sú určené rôznym používateľom, čím sa mení aj účel ich zostavenia. Vo vzťahu k rozdielnosti úloh pri zostavovaní účtovnej závierky a výkazov pre obozretné podnikanie vyvstávajú ďalšie otázky správneho výkladu niektorých pojmov.

Pri zavedení Bazileja II do praxe sa objavil prvý a zásadný rozpor medzi opravnými položkami vytvorenými v súlade s IFRS a požiadavkou na tvorbu portfóliových opravných položiek v súlade s Bazilejom II. Dodnes sa vedú diskusie o tzv. *incurred and expected losses* (vzniknutých a očakávaných stratách).

MODELÝ TVORBY OPRAVNÝCH POLOŽIEK

Pri tvorbe opravných položiek existujú dva základné prístupy, medzi ktorými je potrebné rozlišovať: model vzniknutých strát a model očakávaných strát.

Model vzniknutých strát je založený na ocenení spätne získateľnej čiastky úverov k dátumu zostavenia výkazov, pričom opravné položky možno vytvoriť iba v prípade, ak sú straty objektívne identifikované.

Model očakávaných strát predpokladá, že straty existujú v úveroch ako prirodzené riziko už v čase ich poskytnutia, pričom nie je dôležitý vznik stratových udalostí, ale zmena ekonomických podmienok môže viesť k zmene ocenenia, ktoré je zaznamenané prostredníctvom výkazu ziskov a strát.

V nasledujúcom texte si priblížime najčastejšie diskutované metódy tvorby opravných položiek a ich špecifiká.

Model vzniknutých strát – individuálne špecifické ohodnotenie

Opravné položky sa vytvoria, ak existuje objektívny dôkaz znehodnotenia. Základnou charakteristikou tohto modelu je, že všetky úvery sú hodnotené individuálne, podliehajú testu znehodnotenia a sú závislé od názoru experta, ktorý zohráva dôležitú úlohu pri konečnom posúdení znehodnotenia úveru. Táto metóda je častou v súčasnosti platného ISA 39. Problémom je práve objektívne posúdenie znehodnotenia, ktoré je rôzne, závisí od názoru experta a môže viesť k ťažkostiam pri porovnávaní výsledkov jednotlivých bánk. Tento model je ťažko aplikovateľný na veľké portfóliá, ktoré sú zložené z veľkého počtu malých úverov.

Model vzniknutých strát – portfóliové ohodnotenie

Techniky tvorby opravných položiek pre portfóliá úverov možno využiť, ak existujú homogénne portfóliá – skupiny aktív, ktorých znehodnotenie môže mať podobné charakteristiky. Predpoklady na takúto tvorbu opravných položiek sú dané v súčasnom platnom štandarde ISA 39. Straty portfólií ovplyvňujú najmä zmeny v ekonomických indikátoroch (napr. nezamestnanosť, pokles rastu v odvetviach priemyslu), ktoré majú vysokú koreláciu so stratami v portfóliách. Tvorba opravných položiek je založená na zbere strát za dlhšie časové obdobie podľa skupín aktív s podobnými charakteristikami. Typickým portfóliom pre takúto tvorbu opravných položiek je skupina hypotekárnych úverov. Na vytvorené skupiny aktív môže byť aplikovaný špecifický model, založený na hodnotení portfólií a ich skupinového znehodnotenia, samozrejme, po zohľadnení spätne získateľných hodnôt z portfólií. Problémom v tomto prípade je, že rôzne banky si môžu nastaviť skupiny portfólií rôzne, čím sa vytráca porovnateľnosť medzi bankami. Model je založený na historických dátach a nezohľadňuje súčasné faktory a okolnosti, ktoré môžu byť často významné. Taká je prax – napriek tomu, že štandard ISA 39 vyžaduje istú dynamickosť modelov a zohľadňovanie aktuálnych podmienok.

Model očakávaných strát: na základe požiadaviek Bazileja II

Metodika tvorby opravných položiek podľa požiadaviek Bazileja II má podobný základ ako v prípade modelu vzniknutých strát – portfóliové ohodnotenie, rozdiel je v dĺžke obdobia, na ktoré sa odhadujú očakávané straty. Pravdepodobnosť zlyhania (*probability of default*) by mala reprezentovať jednoročnú pravdepodobnosť zlyhania, spravidla sa definuje na 12-mesačnej báze ako pravdepodobnosť toho, že klient zlyhá do jedného roka. Tento model nezohľadňuje straty, ktoré presahujú obdobie jedného roka. Čiastočne zmierňuje procyklickosť tvorby opravných položiek, nie je však dostatočne citlivý na súčasné a očakávané podmienky, resp. zmeny.

Model očakávaných strát: požiadavka na celé obdobie trvania úveru

Opravné položky by sa mali časovo rozlišovať počas celého obdobia trvania úveru, od vzniku úveru až do jeho zániku, pre všetky očakávané straty. Takéto opravné položky sa zvyčajne odhadujú na portfóliovom základe. Tento prístup je založený na predpokladaných očakávaných budúcich *cash flow* pre aktíva, ktoré spoločnosť má ku dňu zostavenia účtovnej závierky. Predstavuje základ pre revíziu štandardu ISA 39 a tiež pre IFRS 9, II fáza: Umorovaná hodnota a znehodnotenie.

Model Rady pre medzinárodné účtovné štandardy (IASB) predpokladá diskontovanie *cash flow* pôvodnou úrokovou mierou, čo nezohľadňuje súčasný pohyb úrokovej miery na trhu. Diskontovanie *cash flow* počas celej životnosti úveru efektívnou úrokovou mierou by malo odzrkadľovať aj

situáciu na trhu, kreditné spready, ako aj predpoklad budúcich predvídateľných ekonomických podmienok. Podľa úvah FEE, uvedených v dokumente, by tento prístup mohol zabrániť procyklickosti v oblasti tvorby opravných položiek.

Okruhy zatiaľ nevyriešených problémov:

- Odhady predpokladaných budúcich cash flow sú viac subjektívnou záležitosťou v porovnaní s modelom založeným na vzniknutých stratách.
- Určenie, ako rozšíriť očakávané straty počas životnosti úverov na produkty ako kontokorent, revolving.
- Postoj k znehodnoteným úverom – ich izolácia z portfólia a dopady na odhady a spätné testovanie a budúca neistota, ako pracovať s úvermi, ktoré neboli vybraté z portfólia.

Model očakávaných strát: dynamická tvorba opravných položiek

Dynamická tvorba opravných položiek nebola do dnešných dní dostatočne definovaná a nepoužíva sa pre finančné výkazy. Základný koncept publikovaný Bank of England v roku 2002 je založený na tvorbe opravných položiek na úvery každoročne v súlade s pravdepodobnosťou strát očakávaných na základe historického vývoja strát, ktoré sú dlhšie ako životnosť úverov. Tento všeobecný mechanizmus je založený na skutočnosti, že banky sa pokúšajú odhadnúť na základe dlhého historického radu priemerné percento strát, s ktorým porovnávajú aktuálnu výšku opravných položiek. Výška opravných položiek je následne prispôbená podľa priemerného percenta. Systém dovoľuje bankám, aby boli viac obozretné v čase ekonomického rastu a dovoľuje im uvoľniť/znížiť opravné položky v čase, keď je to potrebné.

Tento prístup môže na jednej strane vyrovnávať výsledky bánk, ktoré obsahujú prvok neočakávaných strát, na druhej strane môže predstavovať zvýšené riziko v prípade pádu trhov. Rovnako môže narušiť transparentnosť výkonnosti bánk pre investorov, keďže predpokladajú úzku koreláciu medzi zdravým obchodom a výsledkami bánk. Banky môžu zistiť, že aj pri dynamickej tvorbe opravných položiek boli opravné položky/rezervy úplne spotrebované a banky potrebujú ďalšiu podstatnú dodatočnú tvorbu opravných položiek.

Model očakávaných strát: rezervy počas ekonomického cyklu

Model sa týka dodatočnej tvorby rezerv, ktoré sa vytvárajú mimo výkazu ziskov a strát. Banky si vytvárajú zdroje na možné budúce straty v prípade významných ekonomických šokov. Každý rok banka na základe spoľahlivého, ale veľmi pesimistického scenára vytvára rezervy na neočakávané straty. Model môže zahmlieť aktuálnu potrebu opravných položiek na aktíva k dátumu zostavenia výkazov, rezervy tvoria súčasť kapitálu/zdrojov. Transparentné zverejnenie znamená, že investori sú lepšie schopní podieľať sa na diskusiách o modifikovaní požiadaviek na dividendy a návratnosť kapitálu.

Model je závislý od predpokladov, nie schopnosti objektívnej verifikácie. Vytváranie rôznych

scenárov bankami znižuje porovnateľnosť bilancií medzi bankami.

Španielsky model pre bankový systém

Model sa často spomína ako príklad riešenia tvorby opravných položiek v čase finančnej krízy. Metóda používa údaje o vzniknutých stratách v bankovom sektore, zbierané španielskym regulátorom na španielskom bankovom trhu. Údaje získané z bankového trhu, poskytuje regulátor bankám, ktoré ich vsúvajú do svojich kalkulácií na znehodnotenie aktív. Detailné údaje zbiera španielsky regulátor viac ako 15 rokov, vzťahujú sa na šesť typov aktív. Model zaisťuje, že používané údaje pre znehodnotenie aktív sú konzistentné a pokrývajú širokú škálu bankových produktov. Individuálne banky môžu tak na základe týchto údajov vytvárať vyššie opravné položky, pritom ich portfóliá môžu mať vyššiu kvalitu.

Španielsky model však nediferencuje medzi úverovými procesmi, riadením kreditného rizika a individuálnymi expozíciami individuálnych bánk, používa priemery odvetví. Môže produkovať zvýšenie tvorby opravných položiek počas ekonomického boomu, avšak hodnota v bilanciách nemusí reprezentovať očakávané straty, ktoré by mali byť pokryté k dátumu zostavenia bilancie.

Všeobecná tvorba opravných položiek – metóda používaná pred IFRS

Tvorba opravných položiek k úverom sa kalkulovala na základe odborného odhadu manažmentu o úrovni strát, ktoré sa vzťahovali na jednotlivé úvery a straty v portfóliách. Tento prístup nebol špecificky nastavený pre očakávané alebo existujúce straty a môže zahŕňať prvok neočakávaných strát. Národné štandardy boli viac obozretné ako IFRS v tom, že opravné položky sa automaticky nerozpúšťali, ak sa podmienky zlepšili, a často sa vytvárali na vyššej úrovni, než bolo potrebné aj v čase boomu; boli však značne geograficky rozdielne. Špecifické opravné položky sa vytvárali na základe vývoja a evidencie o znehodnotení úverov. V prípade portfólií, kde vznikli, ale neidentifikovali sa straty, sa vytvárali všeobecné opravné položky na základe odborného odhadu manažmentu.

Odhad experta bol v danom prípade vysoký a výsledok bol veľmi variabilný medzi bankami, medzi obdobiami roka a teda vyvstával problém porovnateľnosti. Ak neexistuje špecifický rámec, ako sa má kalkulovať tvorba opravných položiek, je ťažké zabezpečiť objektívnu verifikáciu, audit tvorby opravných položiek, čo môže viesť k optimalizácii zisku v porovnaní s realitou. Banky, ktoré mali dostatok kapitálu, mali tendenciu vytvárať viac opravných položiek ako podkapitalizované banky, ktoré mali tendenciu tvorbu opravných položiek podhodnocovať.

Fair value

Tento prístup je založený na základe merania úverov na hodnotu trhu k dátumu zostavenia bilancie. Nie je to prístup založený na tvorbe opravných položiek. IFRS požaduje tento prístup

pri aktívach držaných na účely obchodovania a v istých špecifických prípadoch. Hodnoty sú volatilné, určené na základe externých dostupných informácií, ktoré zohľadňujú zmeny kreditnej kvality dlžníka a zmeny úrokovej sadzby. Výhodou je, že hodnoty aktív zohľadňujú všetky ekonomické okolnosti k dátumu zostavenia účtovnej závierky. Trhy môžu identifikovať budúce straty rýchlejšie ako vzniknú, alebo ich identifikuje manažment.

Problémom je však samotný trh s úvermi, ktorý v podstate neexistuje, resp. je ťažké získať dostupné (pozorovateľné) informácie.

Skryté rezervy

Tento systém je založený na tvorbe dodatočných opravných položiek k aktívam bez zverejnenia detailov. Vytvorí sa rezerva v bilancii, zníži sa výnos/zisk a vytvorí sa rezerva na budúce straty. Tvorba rezervy na straty banky v obdobiach vyšších ziskov sa môže chápať ako obozretné konanie bánk.

Nedostatok transparentnosti však vedie k nedôvere a vyšším kapitálovým nákladom. Je to výzva pre banky zvýšiť dodatočný kapitál v čase krízy. Vysoká závislosť od vedomostí, skúseností, sily a obozretnosti regulátorov.

ZÁVER

Diskusia o správnom prístupe k účtovaniu o znehodnotených aktívach sú stále otvorené v rámci druhej fázy projektu zlepšenia Rady IASB. Návrh projektu bol publikovaný na verejnú diskusiu v novembri 2009. Po vyhodnotení všetkých pripomienok bol vydaný dodatok týkajúci sa znehodnotenia úverov ako spoločný návrh IASB a FASB (Rady pre finančné účtovné štandardy) opäť na verejnú diskusiu, s pôvodným dátumom ukončenia 1. apríla 2011. Vydaný doplňujúci dokument obsahuje návrhy IASB a FASB, pričom vzhľadom na stále prebiehajúcu diskusiu nie je úplné zrejme, ktorý návrh bude schválený. Zložitost' problému zdôrazňuje aj skutočnosť, že k spoločným záverom sa nepodarilo dospieť ani po ukončení rozsiahlej verejnej diskusie.

Návrh IASB predpokladá, že počiatočné očakávané straty sú súčasťou určenia efektívnej úrokovej miery, znehodnotenie je súčasťou ocenenia po vstupnom určení a musí byť zohľadnený vzťah medzi znehodnotením a cenou z finančných aktív.

Návrh FASB presadzuje názor, že rezervy/opravné položky na úverové straty je vhodné vytvoriť skôr, ako sa objavia.

Istý posun v diskusiách nastal na posledných októbrových zasadnutiach IASB, na ktorých sa rozhodlo, že prístup tvorby opravných položiek by sa mal čo najviac priblížiť procesom riadenia úverových rizík, pričom sa pravdepodobne určia princípy pre zaraďovanie aktív do jednotlivých rizikových skupín. Pravdepodobný termín uplatnenia nového štandardu budú účtovné závierky na účtovné obdobia po 1. januári 2015.

Nech sa prijme akýkoľvek spôsob tvorby opravných položiek a rezerv, sám o sebe nezabráni vzniku krízy a prípadnej nedostatočnej tvorbe zdrojov na krytie strát.

Fiscal Sustainability – Selected Questions

Tomáš Cár¹

According to the latest Fiscal Monitor from the IMF², the fiscal situation in many countries represents a major challenge and a source of uncertainty for the near future worldwide. Despite making some progress in addressing sovereign debt problems in many countries, a key question remains how to sustain fiscal cuts without compromising or wiping out the so much needed economic growth. This article represents a synthesis of opinions and views on fiscal deficits and debt coming mainly from the IMF's Fiscal Monitor³, and together with a description of fiscal sustainability and its selected challenges represents a reflection of the current global fiscal conundrum.

INTRODUCTORY REMARKS

Fiscal deficit problems became one of the hottest topics in 2011 worldwide and it seems that it is going to stay this way for some (prolonged) time yet. Why are some nations desperately in debts and cannot find their way out and why are we amidst one of the biggest sovereign debt crises ever (in a sense that it is not a problem of only a few countries, but it seems to be prevalent among many developed countries)? The increasingly higher interdependency of countries is probably one of the main reasons. Fiscal problems in one country spill over to another almost seamless. Another nonnegligible reason could be that we experienced one of the worst credit crises just a few years ago. Simply said, banks made wrong decisions and instead of taking punishment in a form of huge losses and even bankruptcies, governments of many countries were willing to give them a big financial support. This financial bailout was defended as an inevitable step, as the sovereign governments tried to support the backbone of the whole capitalism – the banking system. But, that did not come for free. These governments had to take large debt in order to bail out the sick and bleeding banking system. Talking about not bailing banks out and basically letting the banking system fall apart would go beyond the concern of this article, but it would definitely be an interesting and challenging topic. There are, of course, other reasons, why some countries experience fiscal problems. Some countries are for example persistently collecting less revenue (taxes and other) than they are paying for their expenses. Why is this happening? Are these countries simply undisciplined or are there any external factors causing this situation? In some cases, governments are just undisciplined and unwilling to behave in a prudent way, because their main concern usually focuses on re-election. In other cases, external factors as wars, demographic structure of a population, natural disasters... etc. might cause an uneven (long term) balance of governments.

The budget deficit is a difference between the expenditures of government and revenues that

government collects. When the expenditures do not contain interest paid on the previous debt, the difference between expenditures and revenues is called a primary deficit. Running country on a deficit is during difficult times unavoidable. There will always be two sides with disagreeing opinions about the role of a deficit. Is it OK to borrow every year a bit or should we stop indebting not only us, but also our children right away? An interesting quote from Benjamin Friedman appeared in the paper by Galbraith and Darity⁴. He expressed an opinion about America's unhealthy practices concerning too large indebtedness that could lead to serious imbalances and problems in the future. Interestingly, already in 1990s Friedman presented quite forward looking opinion. What does it mean to live on debt? When a country consistently produces deficits on a yearly basis, it cumulates to its national debt. This country needs to finance its debt, and the only way how to do it is to borrow from someone else. Usually, countries borrow from other countries, big banks or large institutional players by issuing bonds that these counterparties are willing to buy. This way they become effective lenders to a country that needs to finance its (accumulated) deficits and/or roll over its debt. The more credible and solvent the country appears, the better bond conditions it usually can negotiate (usually an interest rate paid to a lender or other bond characteristics).

Table 1 shows national debt levels of selected countries in 2010. As we can see, countries with the highest debt level are mainly the countries from the developed world, which is also documented in a world map of government debt on Wikipedia⁵. Interestingly, emerging countries that are expected to be the biggest contributors to the world's growth have generally low debt level ratios.

How can we fight deficits? The best, but not always easy way of fighting deficit is to "grow out of it". This means that the economic growth will boost a country's GDP much faster than its costs and debt. So, relatively speaking, the debt will

- 1 The author of the article is a PhD candidate at the Faculty of Economics and Business of the Pan-European University in Bratislava.
- 2 IMF: Fiscal Monitor. Addressing fiscal challenges to reduce economic risks. September 2011.
- 3 IMF: Fiscal Monitor. Shifting gears (Tackling challenges on the road to fiscal adjustment). April 2011.
- 4 Galbraith, J.K., Darity, W. 1995. A guide to the deficit. In: Challenge, July – August 1995, p. 5 – 12. The quote by Benjamin Friedman in Galbraith and Darity (1995): "...course upon which the United States economic policy was launched in the 1980s violated the basic moral principle that had bound each generation of Americans to the next since the founding of the republic: that men and women should work and eat, earn and spend, both privately and collectively, so that their children and their children's children would inherit a better world. Since 1980 we have broken with that tradition by pursuing a policy that amounts to living not just in but for the present. We are living by running up our debts and selling off our assets. America has thrown itself a party and billed the tab to the future. The costs, which are only beginning to come due, will include a lower standard of living for individual Americans and reduced American influence and importance in world affairs."
- 5 http://en.wikipedia.org/wiki/Government_debt accessed on December 29th, 2011.

Table 1 Debt of selected nations in 2010 (as % of GDP)

Country	(% of GDP)	Country	(% of GDP)	Country	(% of GDP)
Japan	220	Austria	72.15	Denmark	43.65
Greece	142.76	India	67.25	Turkey	42.15
Italy	119	Brazil	66.84	Slovakia	41.78
Belgium	96.67	Netherlands	63.68	Ukraine	40.06
Ireland	94.92	Spain	60.12	Sweden	39.7
USA	94.36	Norway	55.42	Czech Republic	38.54
Germany	83.96	Poland	54.98	Slovenia	37.26
France	82.39	Switzerland	54.52	China	33.83
Hungary	80.2	Argentina	49.10	Australia	20.5
UK	75.50	Finland	48.39	Russia	11.75

Source: IMF Fiscal Monitor (September 2011)⁶.

⁶ <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fm/2011/02/data/fmdata.xlsx> accessed on 29.12.2011.

decline. Another way how to get rid of huge debt is to allow hyperinflation and introduce so-called monetization of debt. This might, however, bring about some serious social problems and unrest, because besides eliminating country's debt, people's savings and welfare will be essentially eliminated, too. The third and the most drastic way is to allow a country go bankrupt, when it cannot meet its debt obligations anymore. It is a tough (market) solution, where many stakeholders would suffer huge losses – the country that borrowed finances has to undergo painful reforms and will face long term financial sanctions; the lenders that lent their finances in a hope that they would get it one day back, have to accept the fact that this investment might be gone forever...etc. Here the phenomenon of huge interdependency among many countries makes the third (and the most painful) solution hardly acceptable. The whole sovereign debt problem gets hence magnified several times into huge size. Sometimes this size can be so overwhelming that it is better (is it really?) to save the debtor at any cost than let him go bankrupt. The worries about financial destabilization are too big and there is too much in stake for many influential stakeholders.

Still rising debt ratios, financing costs at historic highs and the fact that never since the World War II did it happen that the world's average government gross debt would exceed 100% of world's GDP already suggest in how serious situation we are. Generally, a speedy adoption of credible risk-reducing measures in developed countries in order to make significant fiscal adjustments is needed and in many countries was to some extent carried out. Some countries managed their situation successfully, some are still struggling with convincing investors about sustainability of their fiscal debt reducing plans and some countries buy time and do nothing. Japan for example had to defer its fiscal cuts due to the earthquake and nuclear disaster in 2011 and the US is the only developed country that has been so far only talking about government deficit cuts, but no real actions have been implemented yet (although

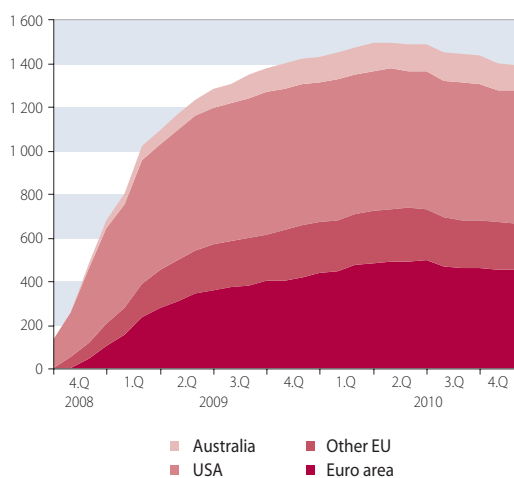
they declared big government spending cuts, but these will become effective only in 2012 or later). When it comes to emerging economies, in their Fiscal Monitors, IMF generally recommends using good times wisely (e.g., in a form of building fiscal buffers). Therefore, the emerging economies should make use of prevailing favourable factors (e.g., large capital inflows, high commodity prices ...) and prepare for headwinds that can occur anytime.

1. WHAT COULD PREVENT US FROM GETTING FISCAL DEFICITS UNDER CONTROL?

The IMF basic (forecast) scenario of future developments expects a slow and gradual interest rate increase from the current record lows. But what happens if a sudden increase in the interest rates occurs? Generally speaking, higher interest rates make it more difficult for a country to record a high GDP growth. And high economy growth is usually one of the best treatments for fiscal problems. Among developed economies, an effect of even a small (upside) interest rate change can be magnified by large debt ratios (e.g., Japan, as the most indebted nation, would get hurt most). A vital banking system is also necessary to proper functioning of governments' finance and dealing with fiscal problems. A country simply cannot afford to have a dysfunctional banking system. One striking thing that looks especially large by historical standards is an amount of bonds issued by financial institutions with a government guarantee. This is documented in Chart 1, where we can see that over USD 1.25 trillion US dollars have been issued in selected advanced economies at the end of 2010. This together represents roughly 6% of the combined GDP of the countries in that sample. Another big reason why governments cannot let banks fail... Last but not least, setting up a viable fiscal policy and its successful implementation represents another key factor in a successful fight against fiscal deficits. The reason is simple, if fiscal deficits are not managed properly, they automatically represent a ticking bomb. Fiscal transparency seems to be an issue

Chart 1 Outstanding government-guaranteed bonds (of financial institutions) in selected advanced economies (in USD billions)

Source: IMF, Fiscal Monitor (April 2011).

in some (not only) European countries, as some government officials intentionally hide truth, e.g. by reporting incomplete or fabricated financial statements. Other countries as Hungary or Argentina for example did not fear renationalizing their pension systems. All these things have a profound impact on a fiscal situation of a country. The more transparent and credible it is, the higher trust of foreign and domestic investors can a country earn.

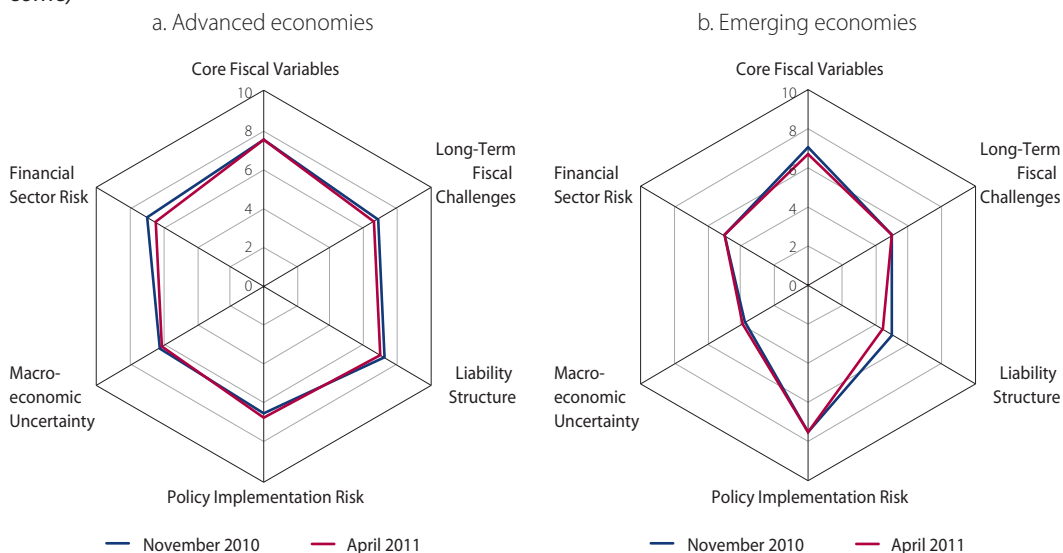
From this perspective, we have to admit that, although imperfectly, but still somehow political and economic leaders are trying to keep the interest rates down and the banking system alive. But the question remains, whether the measures and adjustments are credible and sustainable.

2. FISCAL SUSTAINABILITY

The idea of fiscal sustainability was already mentioned by Olivier Blanchard in the early 1980s. He advised that “a budget deficit may be considered unsustainably large when the real burden of interest that must be paid on the existing debt is greater than the largest feasible primary surplus – or in other words, the surplus excluding interest payments.” (quoted in Galbraith and Darity, 1995). It is all right and even appropriate for a government to borrow, when the borrowed funds are used for stabilization and stimulation of economy, especially when there is less-than-full employment. Galbraith and Darity (1995) also claim that as long as the growth of national debt is rising slower than the nominal GDP, there is no reason to worry. In this sense, they criticize cutting debt level just for the sake of cutting.

In their Fiscal Monitor, IMF assessed risks of fiscal sustainability in advanced and emerging economies with respect to six critical factors. The key findings about these six factors are depicted in the fiscal sustainability risk map in Chart 2. Factors as *Core fiscal indicators* (primary balances, expected economic growth etc.), *Long-term fiscal challenges* (population growth, fertility rate, dependency ratio etc.), *Liability structure*, *Macroeconomic uncertainty*, *Financial sector risk* seem to be more favourable for the emerging economies. *Policy implementation risk* has increased in advanced economies as there is bigger uncertainty about stability of governments and their fiscal plans and has remained the highest risk in the emerging markets. Political instability and uncertainty about various political regimes make it more difficult to believe that fiscal plans will be fulfilled, or even worse, manipulated in a wrong direction. The overall comparison, however, favours emerging markets’ fiscal sustainability that looks more feasible mainly thanks to lower debt levels and healthier economic prospects.

Chart 2 The fiscal sustainability risk map (a value of 5 should be interpreted as a broadly “neutral” outcome)

Source: IMF, Fiscal Monitor (April 2011).

7 Balassone, J. et al. 2009. Fiscal sustainability and policy implications for the euro area. In: European Central Bank, Working Paper Series No 994, January 2009.

8 L. J. Kotlikoff: Fiscal sustainability obtained from <<http://www.econlib.org/library/Enc/FiscalSustainability.html>>.

9 L. J. Kotlikoff: Fiscal sustainability obtained from <<http://www.econlib.org/library/Enc/FiscalSustainability.html>>.

3. SOME OTHER (HIDDEN) CHALLENGES TO FISCAL SUSTAINABILITY

We already know that exceptionally high interest rate environment, troubled banking system or incompetent politicians and regulators are all lethal stabs to fiscal sustainability. In this section I will further elaborate on the ECB's Working Paper⁷ about Fiscal sustainability and policy implications for the euro area. Here, not acting on health care reform globally is considered a major obstacle to medium to long term fiscal sustainability. Furthermore, IMF Fiscal Monitor (April 2011) warns against underestimating of fiscal transparency, because it, too, can have a profound impact on fiscal sustainability in the medium and long term.

As L. Kotlikoff⁸ implies, the structural changes in the world's demographics pose "enormous fiscal stresses because of the high and growing cost of meeting government pension and health-care commitments to elderly." He continues that "the costs associated with the coming generational storm will bankrupt the governments of most wealthy countries unless major and painful adjustments are made now." The authors of the ECB's Working Paper tried to estimate the ageing-related spending for the euro area countries in the period from 2010 until 2050. They used two main assumptions – first, fertility rate in the forecasted period will increase (except France and Ireland), but will still be well below the replacement rate stabilizing population size. Second, life expectancy at birth is forecasted to rise further, though, at a slower pace. They continue that "in this scenario population in the euro area will not be much smaller in 2050, but it will be significantly older: population of working age will decline by 16 percent." Chart 3 shows a relationship between changes in dependency ratios and expenditure ratio. From the chart we can see that Italy and Austria have the lowest exposure to the ageing-related increase in expenditures (these two countries already introduced some structural reforms in the pension system). Spain, however, will face highest risk in terms of increased expenditures related to ageing population accompanied by increasing dependency ratio. All in all, the ECB analysis showed that the population ageing has clearly jeopardizing effects on fiscal sustainability in all EU countries with an exception of Finland. If other countries, Greece in particular, do not introduce some serious reforms of their pension systems, their demographics could pose a serious problem to their fiscal sustainability in the medium run. There is much uncertainty and too many questions about the future of our health care systems. Complex reforms seem unavoidable in the near future, but will these reforms bring the current system (where a state plays crucial role) to its end? Can these reforms have negative impact on health care affordability and accessibility? The first guess would be that, yes, more responsibility would be transferred to individuals (cost sharing) or private sector (private insurance) to help carry the debt burden. The second (and very naive) guess would be that governments will

Chart 3 Changes in dependency ratios and expenditure ratio (2010 – 2050)

Source: Balassone, J. et al. (2009).

learn how to be extremely effective and will be able to generate enough revenues to cover for increasing expenditures (that are also related to ageing population).

The second hidden challenge to fiscal sustainability is fiscal transparency. As IMF reminds in their Fiscal Monitor (April 2011), we have seen creative accounting practices in Greece, where they used currency swaps to reduce their national debt. The sale and lease-back of government property is another way of hiding debt. We saw this happening in the US, Italy, Portugal and other countries as well. Even Kotlikoff⁹ thinks that "use of the deficit not only tells us nothing about the stance of current policy, it also tells us nothing about policy changes. The reason is that no one can say whether changes in the deficit arise from true changes in fiscal policy or simply a change in labelling convention". To put it bluntly, not only you can use creative accounting techniques to hide a bad budgetary situation, but you also can change official practices and change labelling convention for example. Table 2 documents this fact very well. We can see that the US budget deficit was "only" little less

Table 2 Cash and accrual measures of the US Federal deficit (in USD billions)

	2008	2009	2010
Budget Surplus	-455	-1,417	-1,294
Veteran's Compensation	-339	149	-224
Military and Civilian Employee	-211	-114	-279
Troubled Asset Relief Program	0	110	-86
Government-Sponsored Entities	0	0	-268
Other	-5	18	71
Net Operating Surplus	-1,009	-1,254	-2,080

Source: IMF Fiscal Monitor (April 2011).

than USD 1.3 trillion in 2010, but the real deficit that the government produced in that year was over USD 2 trillion! So, how to improve quality of fiscal reporting? While introducing fiscal reforms several countries created an institute of an independent fiscal institution that would oversee government's spending. Increasing fiscal transparency is absolutely essential, but as we can see there are and will always be creative ways how to go around this problem. Publishing the entire public debt and not only the government's account could be another step towards improved transparency.

4. PREVIOUS ATTEMPTS TO TACKLE FISCAL PROBLEMS AND CONCLUSION

IMF in their Fiscal Monitor (2011) analyzed sixty six government plans of developed economies that wanted to improve the balance deficit by at least 1% of GDP. The reason why governments decided to improve their balances varied from too large deficits or rising public debt to even refinancing problems due to rising interest rate environment. We can see all sorts of reasons motivating governments to do something about their fiscal policies. What did they usually do? Most plans focused on government spending – only ten plans out of sixty six proposed increasing revenues as the main remedy for fiscal problems. Also, although governments intended to cut their deficits by 1.8% of GDP, they only managed to do so on average

by 0.3%. This poor result was slightly offset by higher-than-expected revenues that governments were able to collect in a given year. This brings us to a naive suggestion that it is better to have bold plans to reduce deficit by a large number, because at the end of the day, the real decline could be only a fraction of it.

The sovereign debt crisis and fiscal sustainability represent the major source of risk and uncertainty in today's world economy. As the interdependency (also) in the sovereign debt market increases, it becomes more systemic and harder to deal with. When it comes to recommendations, how to deal with the debt crisis, probably the biggest one would be to account for shocks in fiscal (deficit reduction) plans, because so far most of the plans do not seem to be resilient to shocks (for example economic growth often derails fiscal plans). Also, I believe that a bigger emphasis should be put on (real) government expenditure reduction, ideally with a multi-year cost saving plan that would be strictly followed and enforced. Then, strict monitoring and accountability would be appropriate that would not give too much incentive to those in power to misuse public spending. Doing structural reforms is necessary, too, especially when it comes to those areas that are not sustainable forever (e.g., pension system due to demographics). Lastly, building public support by effective and honest communication and education plays crucial role in sustainability as well.

References:

1. Balassone, J. et al. 2009. Fiscal sustainability and policy implications for the euro area. In: European Central Bank, Working Paper Series No 994, January 2009.
2. Bergsten, C.F. 2009. The dollar and the deficits: How Washington can prevent the next crisis. In: Foreign Affairs, Vol 88, No 6.
3. Cecchetti, S.G., Mohanty, M.S. and Zampolli, F. 2010. The future of public debt: prospects and implications. In: BIS Working papers No 300.
4. Galbraith, J.K., Darity, W. 1995. A guide to the deficit. In: Challenge, July – August 1995, p. 5-12.
5. IMF: Fiscal Monitor. Shifting gears (Tackling challenges on the road to fiscal adjustment). April 2011.
6. IMF: Fiscal Monitor. Addressing fiscal challenges to reduce economic risks. September 2011.
7. Lilico, A., Holmes, E. and Sameen, H. 2009. Controlling spending and government deficits – Lessons from history and international experience. In: Policy exchange paper. (available at <http://www.bbc.co.uk/blogs/thereporters/stephanie-flanders/pxreport.pdf>).
8. Kotlikoff, L. J.: Fiscal sustainability obtained from <http://www.econlib.org/library/Enc/FiscalSustainability.html> (7 June 2011).
9. OECD – Public governance committee (Working party of senior budget officials): Restoring fiscal sustainability: Lessons for the public sector.

Nálezy keltských mincí zo severného Slovenska

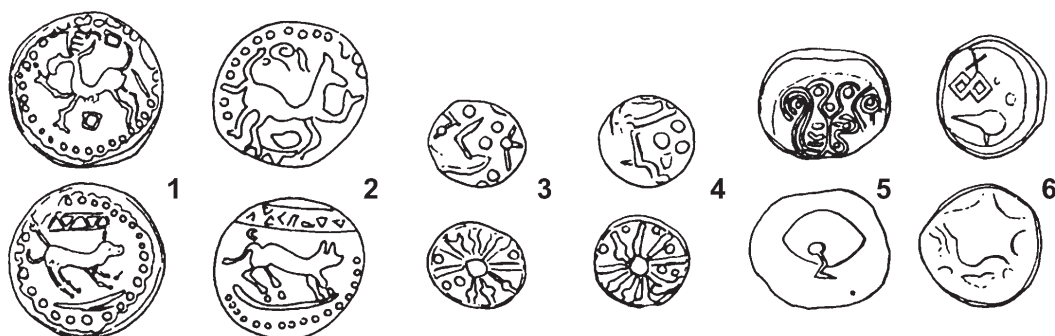
Marián Soják
Archeologický ústav SAV

Územie severného Slovenska, v úseku od severných výbežkov Bielych Karpát po Šarišskú vrchovinu, zohrávalo vo včasnohistorickom období dôležité postavenie vo vývoji Západných Karpát. Zásahu na tom malo najmä rudné bohatstvo Spiško-gemerského rudohoria a tiež dôležité komunikačné spojenie, smerujúce pozdĺž povodia rieky Poprad a viacerými priestrymi na sever za opačný hrebeň Karpát. Napriek vysokej nadmorskej výške boli dôležitým osídľovacím faktorom prírodné pedologické a klimatické pomery v krajine. Práve v mladšej dobe železnej – laténskej, v období 450 pred Kr. až prelom letopočtov (a následne v staršej dobe rímskej počas prvých dvoch storočí po Kr.) dosiahla táto oblasť jeden z vrcholov svojho vývoja. Medzi vzácne doklady historického vývoja územia patria nálezy keltských mincí.

Výskum včasnohistorického osídlenia severného Slovenska siaha prinajmenšom do konca 19. storočia. Naplno sa však rozvinul len v posledných troch až štyroch desaťročiach. Vďaka väčším terénnym odkryvom sa podarilo získať stratigrafické poznatky a dobre datované nálezové celky z takých lokalít, ako Dolný Kubín-Velký Bysterec (Trniny), Vyšný Kubín (Ostrá a Tupá skala), Folkušová (Červený grúň), Liptovská Sielnica-Liptovská Mara (Havránok), Žehra (Spišský hrad), Veľký Slavkov (Burich) a mnohé ďalšie. Podrobnejšie vyhodnotenie výskumov chýba. Napriek tomuto konštatovaniu poznáme vývoj severoslovenskej oblasti v sledovanom období najmä prostredníctvom svojráznej púchovskej kultúry (pomenovanej E. Beningerom podľa náleziska Púchov). Uvažuje sa, že jej nositeľmi boli počas dvoch storočí pred a po zmene letopočtu keltské kmene Kotínov, ktoré podľa rímskeho historika P. C. Tacita pracovali pre Sarmatov a Kvádov v baniach na železo. Kontakty študovanej oblasti s vyspelejším kultúrnym prostredím sledujeme prostredníctvom importovaných výrobkov. V keltskej – laténskej fáze púchovskej kultúry (2. – 1. storočie pred Kr.) nimi boli rozmanité šperky (spony, trojlístá nášivka, sklené koráliky a náramky) a typická maľovaná keramika, v pokračujúcej rímskej fáze púchovskej

kultúry (1. – 2. storočie po Kr.) sa dovážali provinciálne kovové i hlinené výrobky, medzi ktorými nechýba reliéfne zdobená keramika „terra sigillata“. Dokladom vyspelosti kultúrneho prostredia a vzájomných vzťahov so vzdialenejšími oblasťami sú nálezy mincí, z ktorých časť predstavujú domáce razby, iné boli na toto územie importované. Mnohé z nich sa našli už v minulosti, a preto im chýbajú presnejšie nálezové okolnosti, prípadne aj lokalita a bližší popis razieb. Menšia časť sa získala počas archeologických výskumov. Značná časť numizmatického materiálu, žiaľ, pochádza z nelegálnej činnosti vykrádačov kultúrneho dedičstva (pomocou detektorov kovov) a je dnes už stratená, alebo zostala publikovaná len torzovito.

Obyvateľstvo severoslovenských hradísk sa snažilo držať krok s vyspelejšími susediacimi územiami. Rozvíjalo remeselnú výrobu, vyrábalo keramiky, šperky, intenzívne spracovávalo železnú rudu a obchodovalo. Razilo si vlastné mince, ktoré sa odlišujú od razieb z juhozápadného Slovenska (predovšetkým „biatekov“). Poznačené sú vzdialenosťou od antických vzorov. V neskorlaténskej fáze púchovskej kultúry sú najpočetnejšie zastúpené tzv. mince s hrboľom na averze a so zobrazeným koňom na reverze, ako je to bežné vo východokeltskom mincovníctve. Numizmatička Eva Kolníková

Obr. 1. Typy keltských mincí zo severozápadného Slovenska. 1, 2 – strieborné tetradrachmy typu Nitra; 3, 4 – strieborné quinare typu Divinka; 5, 6 – zlaté lopatkovité statéry (podľa E. Kolníkovvej).

ukázala, že výskyt mincí s hrboľom sa kryje s mapou osídlenia severného Slovenska nositeľmi púchovskej kultúry v neskorej dobe laténskej (1. storočie pred Kr.), pričom len výnimočne prekračuje jeho geografické hranice. Väčšina týchto a ďalších typov keltských mincí sa našla na výšinných opevnených sídliskách (hradiskách) zmienenej kultúry. V regióne bývalej Trenčianskej stolice na severozápade Slovenska, v severných výbežkoch Bielych Karpát, v Považskom podolí, Javorníkoch a v Žilinskej kotline, sa získali nasledovné keltské mince: strieborné tetradrachmy typu Nitra, drobné strieborné quinare (kvináre) typu Divinka, ako aj špecifické zlaté lopatkovité statéry (obr. 1). Vo východnejšie ležiacich oblastiach – v niekdajšej Turčianskej, Oravskej, Liptovskej, Spišskej a Šarišskej stolici, t. j. na západe od Malej Fatry a na východe po Šarišskú vrchovinu, sa naproti tomu vyskytujú vyššie spomínané mince s hrboľom na averze, predstavujúce domácu razbu Keltov na území rozšírenia púchovskej kultúry. Na Spiši sú zastúpené takmer všetky známe typy či varianty týchto mincí: Veľký Bysterec, prechodný typ Veľký Bysterec/Spiš, ďalej Spiš, Liptovská Mara, Hrabušice a Zemplín. Najväčší počet keltských mincí evidujeme na centrálnych lokalitách púchovskej kultúry. Na Liptove patrí k najvýznamnejším Havránok, situovaný nad priehradou Liptovská Mara. Na Spiši možno uviesť hradisko Jeruzalemský vrch nad Kežmarkom, Žehru – hradný kopec Spišského hradu, Hrabušice – Zelenú horu a Jánovce-Machalovce – Hradisko s dvoma predhradiami v polohách Pod Hradiskom I a II. Najcharakteristickejšie sú práve mince, pomenované podľa náleziska Trniny vo Veľkom Bysterci typom Veľký Bysterec. Na averze mincí je namiesto hlavy boha Dia zobrazený už len hrboľ, na reverze značne štylizovaný cválajúci kôň s jazdcom znázorneným len bodkami (obr. 2). Podľa priemeru a hmotnosti

Obr. 2. Najnovší nález (2011) mince veľkobystereckého typu keltskej mince z Jánoviec-Machaloviec. Foto: M. Soják

Obr. 3. Keltské mince spišského typu zo Žehry – hradnej výšiny Spišského hradu. Archív M. Sojaka

je zrejmé, že sa objavujú v nominálnej hodnote tetradrachmiem i didrachmiem. Podľa nálezov z hradiska Havránok sú v početnosti nálezov na druhom mieste mince typu Liptovská Mara, ktoré sú na rozdiel od veľkobystereckého typu zhotovené z medi, resp. bronzu. Motív je však veľmi podobný. No nielen obyvatelia Liptovskej Mary sa usilovali o vlastné mincovníctvo. Nechceli za nimi zaostať ani osadníci na výšine neskoršieho Spišského hradu. Pravdepodobne na hradisku s dvoma pásmi opevnenia razili strieborné drachmy s obrazom koňa v postroji (obr. 3). Práve motív z tejto mince použil austrálsky sochár Andrew Rogers na postavenie kamenného geoglyfu, umiestneného na severnom svahu kopca, na ktorom sa týči majes-

Obr. 4. Geoglyf A. Rogersa na svahu výšiny Spišského hradu s motívom spišského typu keltskej mince. Archív M. Sojaka

Obr. 5. Keltské mince. 1 – typ Liptovská Mara; 2 – typ Hrabušice; 3 – minca Eraviskov; 4 – typ Zemplín.

Obr. 6. Keltské razidlo z Folkušovej – celkový pohľad a detail na raziacu plochu s negatívom veľkobystereckého typu keltskej mince. Foto: M. Soják

tátny Spišský hrad (obr. 4). Podobné a navyše aj donedávna neznáme typy keltských mincí sa razili aj na hradisku (resp. v jeho podhradí) Zelená hora pri Hrabušiciach. Spomedzi nálezov sú zaujímavé prvé drachmy spišského typu vyhotovené z bronzu. Pozoruhodné sú však mince typu Hrabušice so špecifickým vyobrazením koňa a jazdom s kopijou na reverze. Tieto mince sa dosiaľ objavili jedine na eponymnej lokalite, a to hneď v štyroch variantoch (obr. 5: 2). Na hrabušickej lokalite sa v neobvykle výraznom počte objavili tiež mince Eraviskov (obr. 5: 3). Predstavovali kmeň, ktorého sídla sa rozprestierali v severovýchodnom cípe maďarského Zadunajska. Výskyt eraviských mincí dokladá obchodné kontakty nositeľov púchovskej kultúry s okolím dnešnej Budapešti, kde v areáli oppida v druhej polovici 1. storočia pred Kr. razili Eraviskovia svoje mince, napodobňujúce námety z rímskych republikánskych denárov. Menej početne sú na Spiši zastúpené drobné keltské mince zemplínskeho typu, ktoré pravdepodobne na hradisku v Zemplíne razilo zmiešané keltsko-dácke obyvateľstvo. Kôň na nich zobrazený pripomína skôr okrídleného vtáka či kohúta. Preto sa prv označovali ako mince s vtáčím koňom (obr. 5: 4).

Vzácné pamiatky po Keltoch sa našli na hradisku Folkušová vo veľkofatranskej časti Turca. Okrem hromadných nálezov rozličných železných a bronzových výrobkov sa tu zachránilo 81 strieborných mincí, rozptýlených v dĺžke 8 m medzi skalami. Väčšinou to boli veľkobysterecké typy keltských mincí, ale aj niekoľko zriedkavých strieborných razieb z okruhu mušľovitých bójskych statérov. Vo východnej časti hradiska sa našiel unikátny predmet – vrchné mincové železné razidlo s reliéfom reverzu veľkobystereckého variantu mince s hrboľom, no s koňom orientovaným opačne (vpravo) ako to býva na minciach tohto typu (obr. 6).

V púchovskom kultúrnom prostredí nie sú neobvyklé, aj keď nevelmi časté, mince z iných keltských oblastí. Do prvej polovice 2. storočia pred Kr. sa datuje exemplár typu Athena-Alkimedos z opevnenej výšiny Burich pri Veľkom Slavkove, imitácia rímsko-kampanskej didrachmy a tet-

radrachmy Filipa V. Predpokladá sa, že mincu sem priniesli Bójovia – či už sprostredkovane z Čiech alebo priamo – zo severného Talianska po tamojšej definitívnej porážke v r. 190 pred Kr. E. Kolníková však najnovšie uvažuje, že ju mohli vyraziť niekde v severodunajskom priestore, po návrate Keltoz zo žoldnierskych služieb na Apeninskopolostrove (v 2. púnskej vojne tu bojovali na strane Hanibala). O kontaktoch s bratislavskými Bójmi vypovedajú staršie nálezy ojedinelých mincí z Kežmarku, s nápismi Biatec, Coisa, ako aj drobná minca simmeringského typu. Posledne zmienený exemplár sa spolu so zlatým statérom mušľovitého typu z rovnakého náleziska zachoval v pozostalosti Dr. Michala Greisigera (dnes v zbierke SNM v Bratislave). Z iných cudzích mincí možno spomenúť exempláre z Jánoviec-Machaloviec, pochádzajúce z oblasti severného Maďarska. Ide o tetradrachmy typov Lapujtó, Óhuta a audoleonský. Zaujímavé sú dácke importy z Liptovského Mikuláša, Hôrky-Kišoviec (typ Tulghieș-Mireșu Mare s „rímskym číslom“), z Jánoviec-Machaloviec a pravdepodobne aj z Kežmarku (typ Huși-Vovriești). Všetky cudzie mince naznačujú azda smeru obchodných (alebo aj iných?) kontaktov s okolitým svetom. Staršie nálezy gréckych zlatých mincí zo Spiša (Veľká Lomnica) môžu naznačovať záujem Keltoz o tento región už v strednej dobe laténskej (3. – 2. storočie pred Kr.).

Vyššie spomenuté keltské mince tvoria len nepatrné percento spomedzi mnohých ďalších nálezov z oblasti severného Slovenska. O väčšine z nich sa dodnes zachovali len strohé informácie, obmedzujúce sa zväčša len na kataster obce, alebo sú nenávratne stratené prostredníctvom vykrádačov kultúrneho dedičstva v súkromných zbierkach, resp. vyvezené do zahraničia. Popri iných výrobkoch vypovedajú keltské mince o kultúrnej vyspelosti, ďalekosiahlych kontaktoch s vyspelým antickým svetom a o rozvinutom (hoci nejednotnom) peňažnom systéme. Po zániku keltského osídlenia o niekoľko storočí neskôr vstúpili na scénu dejín Slovania. Tí síce formu peňažnej renty poznali (z Franskej, Byzantskej ríše), zvyk platiť peniazmi sa u nich neujal.

Literatúra:

1. Hlinka, J. 1980: Ojedinelý nález keltskej striebornej mince vo Veľkom Slavkove. Slovenská numizmatika 6, s. 257 – 259.
2. Kolníková, E. 2003: Fundmünzen in den latènezeitlichen Burgwällen und anderen Höhenlagen in der Slowakei. Slovenská archeológia LI-2, s. 223 – 246.
3. Kolníková, E. 2004: Severoslovenské keltské mince s hrboľom na averze. Slovenská numizmatika 17, s. 11 – 52.
4. Kolníková, E. 2008: Keltské mince v dejinách Slovenska. K nedožitým 80. narodeninám Jozefa Hlinku. Zborník SNM, roč. C, História 46, s. 11 – 30.
5. Pieta, K. 2008: Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska. Nitra.

Pamätná dvojeurová minca k 10. výročiu zavedenia hotovostnej eurovej meny

Ing. Dagmar Flaché
Národná banka Slovenska

V januári 2012 emitovala Národná banka Slovenska pamätnú dvojeurovú mincu k 10. výročiu zavedenia hotovostnej eurovej meny – eurových bankoviek a eurových mincí. Pamätná minca bola pripravená a realizovaná v rámci spoločného projektu všetkých krajín eurozóny a so slovenskou stranou bola vyrazená v počte milión kusov v Mincovni Kremnica.

Spoločnú hotovostnú eurovú menu zaviedlo od 1. januára 2002 dvanásť členských krajín Európskej únie – Belgicko, Nemecko, Írsko, Grécko, Španielsko, Francúzsko, Taliansko, Luxembursko, Holandsko, Rakúsko, Portugalsko a Fínsko. Postupne sa ich počet rozrastal o ďalšie krajiny – Slovinsko (2007), Cyprus a Malta (2008), Slovensko (2009) a Estónsko (2011). V súčasnosti tvorí eurozónu sedemnásť krajín a eurovú menu v nich používa 332 miliónov ľudí.

Na výtvarný návrh spoločnej pamätnej mince vyhlásila Európska komisia v apríli 2011 súťaž, na ktorej sa mohli zúčastniť všetci občania krajín eurozóny starší ako 12 rokov. Každý mohol do súťaže zaslať jeden grafický návrh v elektronickej forme. Termín uzávierky súťaže bol v máji 2011. Z viac ako 800 predložených výtvarných návrhov vybrala odborná porota päť najlepších, o ktorých hlasovali od 6. júna do 24. júna prostredníctvom internetu občania krajín eurozóny. Do hlasovania sa zapojilo takmer 35 tisíc osôb. Ich hlasy rozhodli o víťazovi súťaže, ktorým sa stal dizajnér rakúskej mincovne Helmut Andexlinger. V strede svojho návrhu stvárnil glóbus so znakom eura „€“. Po obvode ho doplnil zobrazením viacerých oblastí, v ktorých euro zohráva významnú úlohu. Skupina obytných domov a mávajúca rodina symbolizujú život ľudí, oblasť obchodu predstavuje loď, bankovníctvo budova Európskej centrálnej banky, energetiku vyjadrujú dve veterné elektrárne a priemysel predstavuje továrenská budova. Podľa tohto návrhu vyrazili pamätné mince všetky krajiny eurozóny. Na ich národných stranách je rovnaký motív, mení sa len názov vydávajúcej krajiny uvedený v príslušnom jazyku.

Doteraz boli vydané tri spoločné pamätné dvojeurové mince pripomínajúce udalosti celoeurópskeho významu. Prvá z nich bola emitovaná v roku 2007 pri príležitosti 50. výročia Rímskej zmluvy, zakladajúcej zmluvy Európskeho hospodárskeho spoločenstva, druhá bola emitovaná v roku 2009

k 10. výročiu hospodárskej a menovej únie a treťou je aktuálne vydávaná minca. Po zavedení eurovej meny, t. j. v rokoch 2009 a 2011, sa k spoločným projektom pripojila aj Slovenská republika.

Aj pamätné dvojeurové mince sú určené do obehu. Majú rovnaké technické parametre a rovnakú spoločnú stranu ako bežné dvojeurové mince a sú zákonnými platidlami vo všetkých krajinách eurozóny. Sú v prevažnej miere emitované za ich nominálnu hodnotu, preto sú prístupné širokému okruhu záujemcov a stali sa predmetom veľkého záujmu zberateľov.

Foto: Ing. Štefan Fröhlich

FINANCIAL POSITION OF NON-FINANCIAL CORPORATIONS

Anna Strachotová, Národná banka Slovenska

The article assesses the financial position and financial structure of Slovak corporations, while exploring particularly liquidity, debt indicators and financial leverage. It reflects developments since 2005 and the changes that have occurred in the position of corporations in relation to the economic cycle. During the recession, limited financing possibilities of corporations made them intensify their mutual financial relations, whereas their financial discipline deteriorated. The proportion of funds borrowed from domestic financial institutions decreased slightly in absolute terms, however, the importance of the domestic financial sector has not been diminished in relative terms. (p. 2)

FINANCIAL EDUCATION – QUO VADIS?

Peter Szovics, Institute of banking education NBS, n.o.

Financial education contributes to the protection of consumer rights in the constantly expanding market for financial products and services, while the complexity of the portfolio of instruments provided by financial institutions is growing. Without basic financial knowledge and skills, it is hardly possible to make informed decisions, which then impact on private and family budgets. The article focuses on the measurement of financial literacy of people in Slovakia and in the world, analyses the current situation and offers some suggestions for the future. These recommendations are aimed at increasing the financial literacy index on the background of targeted improvement in the awareness, skills and competences of the population. (p. 10)

FINANCIAL LITERACY AND FINANCIAL EDUCATION IN THE INSURANCE SECTOR

Erika Pastoráková, University of Economics in Bratislava

According to the latest measurements, people in the Slovak Republic have limited ability to use their knowledge, skills and experience for efficient management of their financial resources with the aim to provide for their own and their households' life-long material security. Similar results, however, have also been obtained in other European countries. As the financial literacy of population is not sufficient, the EU countries have sought to implemented measures in order to improve it up to a desired level. The stakeholders realise this will be a lengthy process. In the field of insurance, the situation is even more complicated on account of specific features of the insurance sector. In the insurance market, there is a large group of "unprofessional" consumers on the demand side, who do not have sufficient and proper information. Given the low level of their financial literacy, people are more susceptible and thus vulnerable. The article describes the current situation and ways for developing financial literacy in the insurance, and analyses tasks and possible activities in the field of financial education. (p. 14)

TOPICAL ISSUES OF THE EUROPEAN BANKING SUPERVISION

Alain Buzelay, Žaneta Lacová

The rules of banking supervision were created to ensure stability of the banking system and the system for financing the econo-

mies. The triggers and consequences of financial crises have shown that the existing rules, known as Basel II, are insufficient. The answer to the latest challenges might partially be the new strengthened rules called Basel III. However, the economies have to be prepared that these rules might also have some adverse impacts. First, there is a risk that the capital consolidation may interfere with the consolidation of liquidity. The second risk involves the possibility of some banks being unable to meet agreed requirements, and third, financing from banks may become more expensive. In order to ensure that Basel III is effective in practice, two conditions should be satisfied: banking supervision must not be separated from the financial markets supervision, while also having a real political support. (p. 17)

THE ROLE OF ACCOUNTING PROVISIONS AND CAPITAL RESERVE TO COVER LOSSES INCURRED IN THE CASE OF PROFOUND BUSINESS CYCLE DOWNTURNS

Ing. Mária Pročková, The Slovak Chamber of Auditors

At the time when the crisis broke out, discussions began concerning provisions and their inadequate creation according to the International Financial Reporting Standards (IFRS). They were found to be pro-cyclical and a request for a more dynamic creation of provisions and reserves during economic cycles started to occur with increasing frequency. A team of experts from the Fédération des Experts comptables Européens – Federation of European Accountants has worked out a guideline paper entitled "Bank Provisioning and Reserving: A Comparison of Alternatives" aimed at specifying and explaining certain terms and concepts. The article summarises the most frequently discussed methods of provisioning and their specific characteristics. Notice is given to certain disputable issues of individual models with regard to their application. (p. 20)

FINDS OF CELTIC COINS IN THE NORTH OF SLOVAKIA

Marián Soják, Archaeological Institute of the Slovak Academy of Sciences

The article provides an analysis of Celtic coins which circulated in northern Slovakia in the 2nd and 1st century B.C. Most of them come from the sites of the settlement of the so-called Púchov culture. These are silver tetradrachms of the Nitra type, silver quinars of the Divinka type and golden staters which were found in the north-west of Slovakia. In the area extending from the Malá Fatra mountains to the Šariš highlands, the coins with a raised relief on the obverse were found, represented by the Veľký Bysterec, Veľký Bysterec/Spiš, Spiš, Liptovská Mara, Hrabušice and Zemplín types. Most typical are the coins of the Veľký Bysterec type, named after the find-place of Trniny in Veľký Bysterec. On the obverse, a raised relief is shown instead of the head of Zeus, while a dotted picture of a stylised running horse with a rider is on the reverse. Coins of the Eraviscians were discovered in Hrabušice, and valuable Celtic relics were found at the site of the settlement in Folkušová in the Turiec region. At this location, mass finds of coins as well as a metal die with a relief of the coin reverse of the Veľký Bysterec type were discovered. In the cultural environment of the Púchov region, coins from other Celtic areas (the Czech Republic, Hungary and Romania) also appear occasionally. (p. 28)

